

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра обліку і оподаткування

Лазебник Христина Василівна

**Облік і аудит зобовязань підприємства та
відображення їх в системі звітності**

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма – Облік, оподаткування та правове
забезпечення підприємництва

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ОПДм-21
Х.В. Лазебник

Науковий керівник
к.е.н., доцент І.Я. Омецінська

Кваліфікаційну роботу допущено до
захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н. В. Починок**

Тернопіль – 2020

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи обліку та аудиту зобов'язань.....	6
1.1. Економічна сутність зобов'язань підприємства.....	6
1.2. Класифікація та оцінка зобов'язань підприємства.....	11
1.3. Нормативно–правове регулювання обліку та аудиту зобов'язань.....	18
Висновки до розділу 1.....	23
Розділ 2. Облік зобов'язань підприємства та відображення їх у системі звітності.....	25
2.1. Облік довготермінових зобов'язань.....	25
2.2. Методика та організація обліку поточних та інших видів зобов'язань....	33
2.3. Порядок відображення інформації про зобов'язання у звітності.....	46
Висновки до розділу 2.....	53
Розділ 3. Організація та методика аудиту зобов'язань.....	55
3.1. Мета, завдання та організація аудиту зобов'язань.....	55
3.2. Методика проведення аудиту зобов'язань підприємства.....	62
3.3. Аналіз зобов'язань підприємства як складова їх аудиту.....	70
Висновки до розділу 3.....	81
Висновки.....	83
Перелік використаних джерел.....	87
Додаток.....	96

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Для управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання важливим є ефективне управління його зобов'язаннями. Інформація про такий вид пасивів формується в системі бухгалтерського обліку. Будь-який об'єкт обліку, в тому числі і зобов'язання, мають бути визнаними та обґрунтовано оціненими. Проблема оцінки зобов'язань набуває особливої актуальності при зростанні проблем неплатежів. Крім того, при управлінні зобов'язаннями виникає проблема належної їх класифікації, правильного поділу на поточні та довготермінові, оскільки від цього залежить достовірність розрахунку аналітичних показників, обґрунтованого відображення в системі бухгалтерського обліку та звітності. При цьому важливу роль для формування достовірного інформаційного забезпечення з метою управління зобов'язаннями відіграє аудит такого виду пасивів. Тому обрана тема дослідження є актуальною.

Дослідженням обліку й аудиту зобов'язань та порядку їх відображення у звітності займалися багато науковців, серед яких: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Р.Е. Грачова, З.В. Задорожний, Я.Д. Крупка, В.С. Лень, О.В. Олійник, І.Я. Омецінська, О.М. Петрук, М.Л. Пятов, В.В. Сопко, В.С. Рудницький, Н.М. Ткаченко, В.Ф. Усач та ін. Враховуючи досягнення названих науковців, окремі питання щодо обліку та аудиту зобов'язань вимагають подальших досліджень.

Метою написання дипломної роботи є удосконалення організації та методики обліку й аудиту зобов'язань та порядку розкриття інформації про них у звітності.

Для досягнення поставленої мети в дипломній роботі визначено такі **завдання:**

- дослідити економічну сутність зобов'язань;
- удосконалити класифікацію такого виду пасивів;

- проаналізувати нормативно-правове регулювання обліку та аудиту зобов'язань;
- удосконалити методику облік довгострокових, поточних та інших видів зобов'язань;
- розкрити та надати пропозиції з удосконалення порядку відображення інформації про зобов'язання у фінансовій звітності;
- визначити завдання, джерела, організацію та методику аудиту зобов'язань з використанням даних базового підприємства

Об'єктом дослідження є процеси виникнення та погашення зобов'язань на підприємствах.

Предметом дослідження є організаційно-методичні засади обліку й аудиту зобов'язань у БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд».

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та завдань дослідження застосовувалися положення економічної теорії, а також загальнонаукові та спеціальні методів дослідження, а саме: теоретичного узагальнення, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, історичного аналізу, моделювання та формалізації, графічний, порівняльного аналізу та ін. Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти щодо обліку та аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання; праці вчених-економістів щодо обліку й аудиту таких пасивів; Інтернет-ресурси, практичні дані досліджуваного підприємства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні організації та методики обліку й аудиту зобов'язань підприємства, зокрема: досліджено економічну зобов'язань; удосконалено класифікацію таких пасивів; окреслено проблемні питання структури зобов'язань в нормативних документах, що регулюють систему бухгалтерського обліку; удосконалено аналітичний облік розрахунків з постачальниками і підрядниками; удосконалено порядок розкриття інформації про зобов'язання у звітності;

розкрито методику аудиту зобов'язань з використанням даних досліджуваного підприємства.

Практична значимість роботи полягає в тому, що результати дослідження в частині удосконалення обліку й аудиту зобов'язань можуть бути застосовані як у БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд», так і на інших українських підприємствах.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано дві статті на теми «Економічна сутність та класифікація зобов'язань» (за результатами міжнародної науково-практичної конференції «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (Тернопіль, 2020 р.)) та «Облік та класифікація поточних зобов'язань» (за результатами та круглого столу «Сучасні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту та оподаткування» (Тернопіль, 2020)).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Економічна сутність зобов'язань підприємства

Наявність господарських засобів є важливою передумовою діяльності підприємства, адже їх придбання буде здійснюватися в основному за рахунок коштів, отриманих від реалізації продукції (товарів, робіт чи послуг). Власний капітал підприємства у момент його створення формується з коштів та майна засновників. У подальшій діяльності підприємство, яке використовуватиме лише власний капітал, буде стійким та незалежним. Але при бажанні розширення масштабів діяльності, у підприємства постає гостра необхідність у використанні не лише власного, але і й позикового капіталу. Саме таке залучення зовнішнього капіталу призводить до утворення зобов'язань. Зобов'язання є ваговою складовою частиною балансу (звіту про фінансовий стан) і розглядаються як джерела формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств. У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі кредиторам певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття.

Зобов'язання вважаються досить звичним станом для підприємства, оскільки вони є основою взаємозв'язків між суб'єктами господарювання. Важливою умовою успішного функціонування підприємств в ринкових умовах є оптимізація зобов'язань, які виникають внаслідок минулих операцій чи подій.

Основними нормативними документами, які регулюють зобов'язання в Україні, є Господарський та Цивільний кодекси України. Методологічні

засади обліку зобов'язання, визначені та розкриті у Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», П(С)БО 26 «Виплати працівникам» та ін.

У табл. 1.1 відображено трактування зобов'язань у нормативних документах.

Таблиця 1.1

Трактування зобов'язань у нормативних актах

Нормативний акт	Визначення
1	2
Господарський кодекс України, стаття 173	Господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [13].
Цивільний кодекс України, стаття 509	Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості [72].
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», п. 4	Зобов'язання – це заборгованість підприємств, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої у майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди [42].
МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»	Зобов'язання – це теперішня заборгованість підприємства, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди [41].
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. [18]

Продовження таблиці 1.1.

1	2
ЗПБО США	Зобов'язання (або пасиви) визначаються як можлива відмова від економічних вигод в майбутньому, зумовлена нині існуючими зобов'язаннями організації з передачі активів або наданню послуг іншим організаціям в майбутньому в результаті операцій або подій, що мали місце в минулому. [19]

Як видно з табл. 1.1, Цивільний та Господарський кодекси України зобов'язання трактують з одної точки зору, де чітко окреслюють суб'єктів зобов'язання. Нормативні документи з обліку визначають зобов'язання лише як борг підприємства, який призведе до відповідних облікових наслідків при його погашенні.

З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття. Проте, саме в такій інтерпретації воно часто використовується бухгалтерами-практиками та економістами. В обліку зобов'язання – це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

До фінансових зобов'язань відносяться кредиторська заборгованість за торговельними операціями, векселі видані, позики отримані, облігації випущені, зобов'язання з фінансової оренди.

Відповідно до підстав, з яких виникають господарські зобов'язання, останні поділяють на договірні і бездоговірні. Договірні зобов'язання – це такі зобов'язання, які виникають із договорів, а бездоговірні – такі, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного придбання або збереження майна. Такий поділ потрібний для законодавчої регламентації зобов'язань. Також розглянемо визначення поняття «зобов'язання» у науковій літературі, що є важливим, оскільки від цього залежить їх визнання та оцінка (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Визначення поняття «зобов'язання» у науковій літературі

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1.	Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова	Зобов'язання – це борги (заборгованість) підприємства, які виникають внаслідок придбання товарів і послуг у кредит, або кредити, які підприємство отримує для свого фінансування. [7]
2.	Т.А. Бутинець, Л.В. Чижевська, С.Л. Береза	Зобов'язання – це борги чи інші зобов'язання підприємства. Вони виникають, головним чином, через придбання товарів та послуг в кредит чи кредитів, які отримує підприємство для свого фінансування. [6]
3.	А. Велш Глен, Г. Шорт Даніел	Зобов'язання – це ймовірні майбутні економічні витрати, які виникають через минулі операції. [8]
4.	Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл	Зобов'язання (liabilities) виникають в результаті здійснення фірмою різних угод і є юридичною
5.	Д. Стоун, К. Хитчинг	Зобов'язання – це дещо, що володіє вартістю і що взяла в борг людина або компанія. [10]
6.	В.Ф. Палій, В.В. Палій	Зобов'язання підприємства – позиковий капітал, який необхідно повернути кредиторам у встановлені терміни, як правило, з відсотками, які обумовлені договорами за його використання. [11]

Як видно з даних табл. 1.2, тлумачення терміну «зобов'язання» з облікової точки зору практично не відрізняються. Д. Стоун і К. Хитчинг при визначенні зобов'язань наголошують на їхній обов'язковій вартісній оцінці. В.Ф. Палій, Б. Нідлз і Х. Андерсон зазначають, що основою утворення зобов'язань є укладення договору. Тим не менше, базою їх виникнення слугують два важливі фактори: закон та договір. Науковець М.Л. Пятов однією з причин утворення зобов'язань називає делікт (завдання шкоди) [12]. Так як шляхи ліквідації завданої шкоди підприємству піддаються регуляції, зазвичай, законодавчими актами або договором, то делікт – логічно не виокремлювати, як окреме джерело виникнення зобов'язань. З іншого боку, укладання договору також регулюється на законодавчому рівні.

Враховуючи вищеподані трактування поняття «зобов'язання», буде доцільно сформулювати визначення таким чином: зобов'язання – це визнана підприємством та визначена у певному вартісному вираженні заборгованість перед іншими фізичними та юридичними особами, яка є наслідком минулих подій і погашення якої, повинно спричинити вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди [5].

Методологічні засади формування бухгалтерського обліку зобов'язань та відображення їх у фінансовій звітності визначено в П(С)БО 11 «Зобов'язання». Відповідно до П(С)БО 11, зобов'язання будуть визнаватися та відображатися у обліку при умові, якщо оцінка буде достовірно визначена та існуватиме ймовірність зменшення економічних вигод внаслідок його погашення.

Науковці С.Ф. Голов та М.С. Пушкар у деякій мірі розширюють умови визнання зобов'язань, базуючись на попередніх. Зокрема, М.С. Пушкар до таких умов зараховує:

- зобов'язання відображені в теперішньому часі і вони є наслідком минулих фактів господарського життя (отримані запаси, послуги, завдана шкода, за яку підприємство несе відповідальність);
- підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам з метою надалі підтримувати господарські зв'язки з ними відповідно до нормального ходу підприємницької діяльності;
- зобов'язання має бути виконано незаперечно, але майбутні платежі мають імовірний характер, оскільки підприємство може мати ускладнення з платежами;
- терміни виконання зобов'язань можуть бути визначені, але точна дата – невідома;
- суб'єкт, стосовно якого виникли боргові зобов'язання, має бути ідентифікований як особа чи група осіб, хоча в момент реєстрації зобов'язання суб'єкт міг бути не ідентифікованим [13].

Подібні критерії визнання зобов'язань виділяє С.Ф. Голов. На думку вченого, обов'язки підприємства слід розглядати як його зобов'язання, якщо вони:

- існують на даний момент і є наслідком минулих господарських операцій або подій;
- пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з метою збереження господарських зв'язків підприємства або зі здійсненням нормальної підприємницької діяльності;
- мають бути виконані неминуче. Економічні наслідки невиконання зобов'язання, наприклад, у зв'язку зі штрафними санкціями, не дадуть підприємству можливості уникнути вибуття ресурсів на користь іншої сторони;
- мають визначений термін виконання, хоча точна дата може бути невідомою;
- прийняті стосовно суб'єктів (юридичних чи фізичних осіб або їхньої групи), які можуть бути ідентифіковані, якщо не в момент прийняття зобов'язання, то в момент його виконання [13].

Критерії визнання зобов'язань, які визначили ці науковці, є більш продуманими і в них ураховано сучасні підходи до ведення господарської діяльності підприємства.

1.2. Класифікація та оцінка зобов'язань підприємства

Відповідно до п.6 П(С)БО 11 зобов'язання поділяють на такі види:

- довгострокові;
- поточні;
- непередбачені зобов'язання;
- доходи майбутніх періодів.

За складністю зобов'язання поділяються на прості і складні. Прості зобов'язання погашаються одним платежем, а складні включають первинне зобов'язання та набір вторинних зобов'язань [14].

Залежно від визначеності предмету виконання розрізняють однооб'єктні й альтернативні зобов'язання. Як правило, в однооб'єктних зобов'язаннях предметом є цілком визначені дії. Коли боржнику надається право вибору однієї із кількох дій, передбачених договором чи законом, то такі зобов'язання називають альтернативними. За валютою зобов'язання поділяють на зобов'язання, виражені в гривнях і в іноземній валюті. У фінансовій звітності зобов'язання відображаються тільки в національній валюті. За співвідношенням прав і обов'язків суб'єктів зобов'язання останні поділяють на односторонні і взаємні. В односторонніх зобов'язаннях одна сторона має тільки права, а друга – тільки обов'язки. У взаємних зобов'язаннях кожен учасник має як права, так і обов'язки. За визначеністю в часі такі пасиви розподіляють на обмежені в часі і безстрокові. В обмежених у часі зобов'язань строк виконання визначений, а в безстрокових – не визначений.

За фактом погашення зобов'язання поділяються на: термінові, прострочені та погашені.

За змістом зобов'язання поділяються на: заборгованість, яка виникла у зв'язку з поставкою товарів, орендою, видачею авансів, зберіганням і страхуванням вантажів, наданням посередницьких послуг і т.д. За способом забезпечення виконання зобов'язань класифікують на забезпечені та незабезпечені. Виконання зобов'язань може забезпечуватись згідно із законом або договором – неустойкою, заставою і порукою. Крім того, зобов'язання між громадянами або з їх участю можуть забезпечуватися завдатком, а зобов'язання між організаціями – гарантією.

Залежно від порядку визначення суми зобов'язання ділять на реальні та потенційні. Реальні зобов'язання будуть виникати на основі таких документі,

як договори, контракти, рахунки. Зазвичай, сума зобов'язань за ними завжди вказана у відповідних документах або зараховується на підставі встановлених правил (ставок, норм, тарифів тощо). У залежності від строку погашення реальні зобов'язання можуть поділятися на поточні та довгострокові.

Враховуючи вищенаведене, на нашу думку зобов'язання слід поділяти за такими критеріями (рис.1.1).

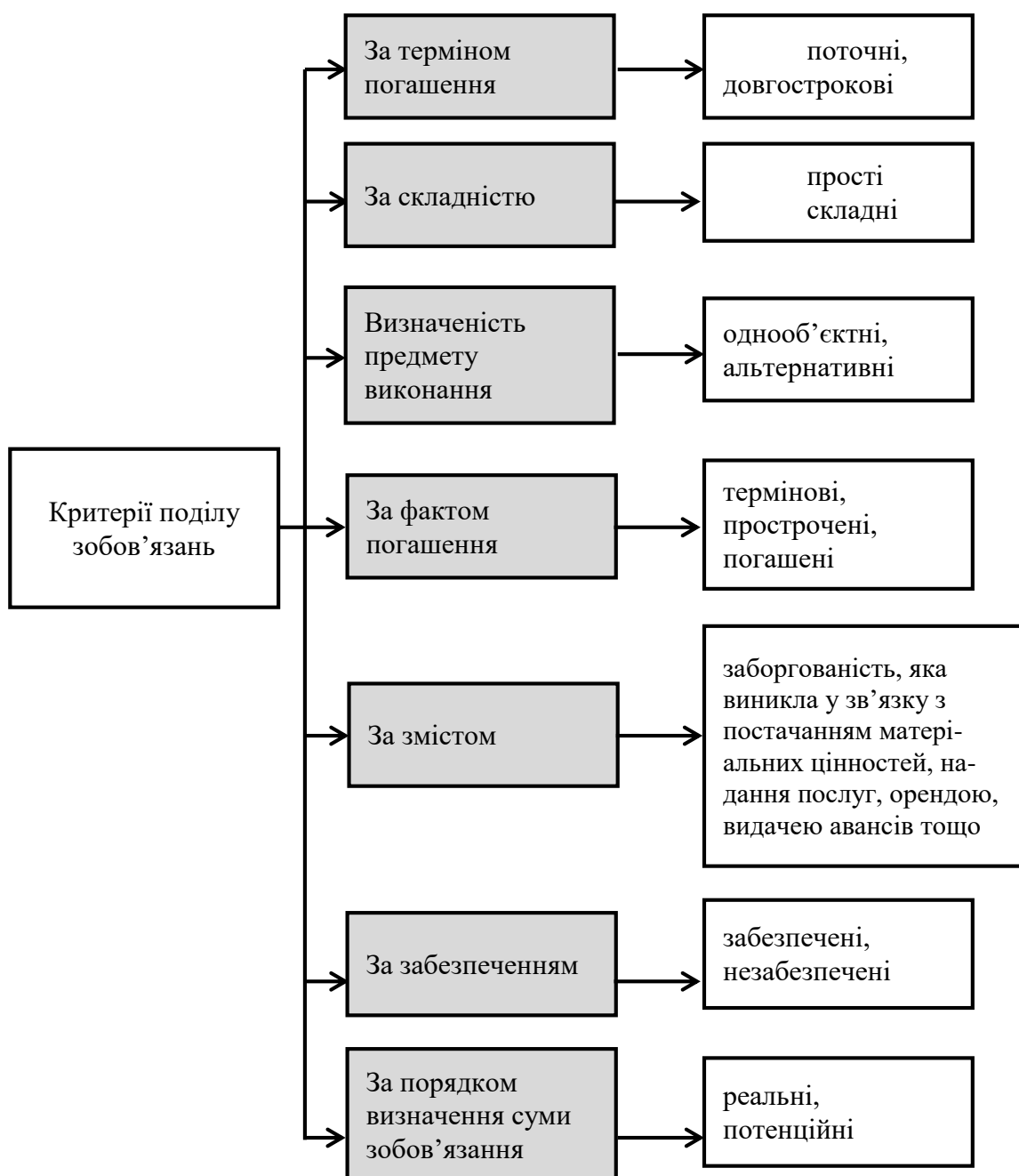

Рис. 1.1. Класифікація зобов'язань

Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» зобов'язання будуть класифікуватися як поточні при такій умові: якщо будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або протягом 12 місяців починаючи з дати балансу. Усі решта зобов'язання можна вважати довгостроковими [14].

Потенційні зобов'язання поділяються на забезпечення та непередбачувані зобов'язання. Забезпечення – це ті зобов'язання, які не мають визначеної суми або визначеного часу погашення на дату балансу. У господарській діяльності підприємств через події чи операції, що відбулися, можуть виникати потенційні (умовні) зобов'язання, щодо яких сума і час майбутніх платежів не визначені (оплата відпусток працівникам, здійснення гарантійного ремонту випущеної продукції, робіт та послуг тощо). Перетворення потенційних зобов'язань на реальні залежить від того, чи відбудуться у майбутньому певні події. Сума цих зобов'язань визнається із застосуванням попередніх аналітичних чи експертних оцінок. Такі зобов'язання називають забезпеченнями, оскільки їх виконання має бути забезпечене певними коштами.

Згідно з П(С)БО 11 забезпечення створюються при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого імовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють в собі економічні вигоди та його оцінка може бути розрахунково визначена.

Забезпечення створюються для відшкодування майбутніх витрат на:

- виплату відпусток працівникам;
- додаткове пенсійне забезпечення;
- виконання гарантійних зобов'язань;
- реструктуризацію;
- виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів [14].

Забороняється створювати забезпечення для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємства. Забезпечення використовуються для відшкодування лише тих витрат, для покриття яких вони були створені.

Суми створених забезпечень визнаються витратами і визначаються за обліковою оцінкою ресурсів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання на дату балансу.

За існуючою методологією обліку забезпечення відображаються в складі зобов'язань, що призводить до правдивого відображення їх у фінансовій звітності і відповідає принципу обачності – запобігає заниженню оцінки зобов'язань. Залишок забезпечення переглядається на кожну дату балансу та, в разі необхідності коригується. При відсутності імовірності вибуття активів для погашення майбутніх зобов'язань, сума такого забезпечення підлягає сторнуванню.

Непередбачуваними зобов'язаннями вважають ті, які можуть виникнути внаслідок минулих подій та існування яких може бути підтверджене тоді, коли відбудеться або не відбудеться у майбутньому одна чи більше невизначених майбутніх подій, над який суб'єкт господарювання немає контролю або теперішні зобов'язання, що виникають внаслідок минулих подій, але не визнаються, оскільки практично неможливо, щоб для врегулювання зобов'язань потрібно буде використати ресурси, які втілюють в собі економічні вигоди або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.

Найчастіше такі непередбачувані зобов'язання виникають при узгодженні минулих господарських операцій. Їх можна назвати реальними, при умові, якщо відбудеться або не відбудеться у майбутньому одна або кілька невизначених подій, що можуть призвести до витрачання ресурсів.

До основних характеристик непередбачуваних зобов'язань можна піднести: наявну обставину, невизначеність кінцевого результату цієї обставини та вирішення невизначеності на основі однієї або кількох майбутніх подій. Непередбачені зобов'язання відображаються на забалансових рахунках підприємства за обліковою ціною.

Фактичні зобов'язання виникають на основі договору, контракту, одержаного рахунка, сума заборгованості по них відома.

За умовними зобов'язаннями, навпаки, точна сума не може бути визначена до настання певної дати. Це заборгованість зі сплати податків, відпусток тощо.

Короткострокові (поточні) зобов'язання мають бути погашені в процесі одного операційного циклу діяльності підприємства або протягом одного фінансового року після дати складання Балансу. Термін оплати довгострокових зобов'язань перевищує фінансовий рік.

Зобов'язання оцінюють певною сумою коштів, яку необхідно для погашення заборгованості. Відповідно до принципу бухгалтерського обліку та фінансової звітності «обачність» у обліку повинні застосовуватися певні методи оцінки, які будуть запобігати завищенню оцінки активів і доходів та заниженню оцінки зобов'язань і витрат суб'єктів господарювання. Отже, зобов'язання необхідно вміти оцінювати правильним методом, щоб не занижити та не завищити їх суму.

Оцінюються зобов'язання згідно з принципом собівартості, за номінальною вартістю. Як правило, вона вимірюється поточною дисконтованою оцінкою очікуваного платежу. За короткострокових зобов'язаннях величина дисконту незначна і кредиторська заборгованість може бути виражена за своєю номінальною вартістю в сумі, що підлягає сплаті в майбутньому. По довгострокових зобов'язаннях сума дисконту, як правило, є суттєвою. Тому договірні платежі за відсотками і погашенню довгострокової заборгованості мають бути дисконтовані.

При відображенні зобов'язань у балансі використовують такі види оцінок: історична собівартість; теперішня вартість; сума погашення; поточна вартість.

Історична собівартість – це сума активів, які можуть бути передані у рахунок сплати зобов'язань, чи сума грошових коштів, які будуть сплачені з

метою погашення зобов'язання у процесі звичайної господарської діяльності підприємства.

Теперішня вартість зобов'язання – дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка буде необхідна для погашення зобов'язання у процесі звичайної діяльності підприємства [65].

Сума погашення – недисконтована сума грошових коштів або їхніх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства [9].

Поточна вартість зобов'язання – недисконтована сума грошових коштів чи їхніх еквівалентів, яку необхідно сплатити для того, щоб погасити зобов'язання на поточний момент. На практиці сума погашення буде збігатися з історичною собівартістю та поточною вартістю зобов'язань.

Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» довготермінові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються у балансі за їхньою теперішньою вартістю [14]. Розрахунки теперішньої вартості здійснюються за допомогою дисконтування. Дисконтуванню підлягають: суми довготермінових позик; суми довготермінових зобов'язань за облігаціями; суми довготермінових зобов'язань з оренди; суми довготермінових векселів. Розрахунки теперішньої вартості грошового потоку здійснюються з використанням формули:

$$PV = FV \cdot 1 / (1 + r)^n, \quad (1.1)$$

де PV – теперішня вартість грошового потоку; FV – майбутня вартість грошового потоку; r – відсоткова ставка за період n; n – кількість періодів.

Для спрощення розрахунків теперішньої вартості використовуються спеціальні табличні значення теперішньої вартості, що відповідають значенням:

$$\frac{1}{(1+r)^n}.$$

Дисконтування застосовується до майбутніх платежів з метою компенсації ризику, пов'язаного із фактором часу. Поточні зобов'язання також можна вважати майбутнім платежем, проте оцінюються за сумою погашення, яку слід розуміти як недисконтовану суму грошових коштів. Недисконтована сума не враховує зміни вартості грошей у часі, зокрема їхнє знецінення. В цьому разі можна базуватися на тому, що поточне зобов'язання буде погашене за порівняно недовготривалий період (протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу, або протягом операційного циклу підприємства) і на їхню суму фактор часу суттєво не вплине.

1.3. Нормативно–правове регулювання обліку та аудиту зобов'язань

Система бухгалтерського обліку в сучасних підприємствах не може повноцінно існувати без забезпечення належного їхнього нормативно-правового регулювання.

Нормативно-правове забезпечення формувалось протягом багатьох років і на даний момент перебуває у процесі постійних змін, які супроводжуються різними чинниками, серед яких можна перелічити: економічні, політичні, соціальні, інтеграційні та ін.

Нормативне регулювання бухгалтерського обліку здійснюється в межах чотирьох рівнів:

перший рівень – це кодекси, законодавчі акти, укази президента, постанови;

другий рівень – це національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку;

третій рівень – методичні рекомендації, вказівки, інструкції;

четвертий рівень – робочі документи з бухгалтерського обліку підприємства.

В науковій літературі нормативно-правові акти поділяються за такими рівнями як: міжнародні або континентальні (МСФЗ, Директиви ЄС); загальнодержавні (нормативно-правові акти Президента України, КМУ, ВРУ); загальнооблікові (акти Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, НБУ, Державного казначейства України, Державної фіскальної служби України); галузеві (відомчі) (акти профільних міністерств та відомств); регіональні (нормативно-правові акти обласних і районних державних управлінь, служб, відділів, груп); внутрішньогосподарські (внутрішньофірмові) [15].

Основним законом, який регулює бухгалтерський облік в Україні є Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Він складається з таких розділів: розділ I «Загальні положення»; розділ II «Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності»; розділ III «Організація та ведення бухгалтерського обліку»; розділ IV «Фінансова звітність»; розділ V «Прикінцеві положення».

Варто відмітити, що у ст. 4 «Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності» Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» до внесення змін було передбачено 10 принципів, за якими базується система бухгалтерського обліку:

- принцип автономності підприємства;
- принцип безперервності діяльності;
- принцип періодичності;
- принцип історичної (фактичної) собівартості;
- принцип нарахування та відповідності доходів і витрат;
- принцип повного висвітлення;
- принцип послідовності;
- принцип обачності;
- превалювання сутності над формою;
- принцип єдиного грошового вимірника.

Сьогодні до принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності віднесено такі:

Бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на таких принципах:

– повне висвітлення, суть якого полягає в тому, що фінансова звітність повинна містити повну інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій, які можуть вплинути на певні рішення;

– послідовність - постійне (з року в рік) застосування суб'єктом господарювання обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, що визначені П(С)БО, МСФЗ та НП(С)БО у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

– автономність, тобто кожен суб'єкт господарювання розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, тому особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

– безперервність, тобто оцінка активів та зобов'язань здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі;

– нарахування - доходи і витрати обліковуються в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

– превалювання сутності над формою, який полягає в тому, що операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

– єдиний грошовий вимірник - вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій здійснюються в єдиній грошовій одиниці;

– інших принципах, визначених П(С)БО, МСФЗ та НП(С)БО у державному секторі залежно від того, які з наведених стандартів застосовуються підприємством [18].

Порядок розкриття інформації про зобов'язання у звітності визначено НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Норми цього облікового стандарту застосовуються до фінансової звітності і консолідованої фінансової звітності юридичних осіб усіх форм власності (крім банків та бюджетних установ), які зобов'язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає мету, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. Даний стандарт передбачає розкриття інформації про зобов'язання у пасиві Балансу (Звіту про фінансовий стан).

Облік зобов'язань в міжнародній практиці регулюється МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». МСБО 37 забезпечує застосування належних критеріїв визнання і методів оцінки, що застосовуються до забезпечень, умовних зобов'язань і умовних активів, а також розкриття інформації у примітках, достатньої для надання користувачам можливості зрозуміти їхній характер, строки і суму.

Крім того, особливості обліку зобов'язань розкриваються в наказі про облікову політику, зокрема про їх види, оцінку, розкриття інформації про них в обліку ті ін.

Зобов'язання підприємства можуть бути предметом аудиторської перевірки. Аудиторська діяльність в Україні, як різновид підприємницької. Процес її розвитку до нині супроводжується рядом проблемних питань, серед яких основне місце посідає його нормативно-правове регулювання та забезпечення.

Розвиток аудиторської діяльності можна вважати започаткованим після проголошення її як незалежної держави. Однак, не дивлячись на фактичне існування, певний час аудит в Україні не був закріплений юридично.

За даними наукових джерел, трактуємо нормативно-правове регулювання аудиторської діяльності як здійснюваний державою та

професійними громадськими організаціями механізм реалізації права на поведінку та діяльність суб'єктів аудиторської діяльності.

Процес регулювання аудиторської діяльності в різних країнах має певні особливості. Зокрема, на сьогодні виділено дві концепції до створення нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності: 1) державна законодавча ініціатива і державне регулювання (Європа і Росія); 2) законодавча ініціатива громадських професійних організацій і регулювання спільно з державою (Англія, США - англо-американський підхід).

В Україні регулювання аудиторської діяльності здійснюється у відповідності з англо-американським підходом.

На думку Радської В.В. та Петракова Я.В., це означає, що держава встановлює лише вимогу здійснення аудиту, а методику його проведення визначають професійні організації [7]. Аудит регулюється такими документами як: Конституція України, Господарський та Цивільний кодекси України, Закони Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств, відомств, Аудиторської Палати України та інші підзаконні нормативно-правові акти [8]. На основі згаданих вище нормативно-правових актів можна виокремити багаторівневу систему нормативно-правового регулювання та забезпечення аудиторської діяльності та аудиту.

Отже, державне регулювання інституту аудиту характеризує спеціально-юридичний механізм дії нормативно-правових актів сфери аудиторської діяльності та аудиту на діяльність суб'єктів аудиту. У результаті правової регуляції формується юридична основа, встановлюються правила, стандарти та норми для організації та проведення аудиту.

Цивільним кодексом України передбачено аудиторський контроль за фінансовою діяльністю товариства з обмеженою відповідальністю згідно з рішенням його загальних зборів (ст. 146 ЦК).

Господарський кодекс України визначає необхідність щорічно залучати аудитора, не пов'язаного майновими інтересами з товариством чи з його учасниками, для перевірки та підтвердження правильності річної фінансової звітності акціонерних товариств. При цьому, аудиторська перевірка діяльності акціонерного товариства, у тому числі такого, що не зобов'язане публікувати для загального відома документи, має бути проведена у будь-який час на вимогу акціонерів, які разом володіють не менш як десятьма відсотками акцій (ст. 162 ГК) [1].

Висновки до розділу 1

Дослідивши економічну сутність зобов'язань підприємства можна зробити такі висновки:

1. Залучення зовнішнього капіталу призводить до утворення зобов'язань. Цивільний та Господарський кодекси України зобов'язання трактують з юридичної точки зору, де чітко окреслено суб'єкти зобов'язань. Нормативні документи з обліку визначаються зобов'язання лише як борг підприємства, який призведе до відповідних облікових наслідків при його погашенні. З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття.

2. На нашу думку, зобов'язання – це визнана підприємством та визначена у певному вартісному вираженні заборгованість перед іншими фізичними та юридичними особами, яка є наслідком минулих подій і погашення якої, повинно спричинити вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди.

3. Зобов'язання слід класифікувати за такими критеріями: терміном (поточні, довгострокові); складністю (прості, складні); визначеність предмету виконання (однооб'єктні, альтернативні); фактом погашення (термінові, прострочені, погашені); за змістом (заборгованість, яка виникла у зв'язку з

постачанням матеріальних цінностей, надання послуг, орендою, видачею авансів тощо); забезпеченням (забезпечені, незабезпечені); порядок визначення суми зобов'язання (реальні, потенційні).

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ У СИСТЕМІ ЗВІТНОСТІ

2.1. Облік довготермінових зобов'язань

Через недостатню кількість власного капіталу, але при бажанні розширити масштаби виробництва, багато підприємств залучають в оборот позиковий капітал, що призводить до утворення зобов'язань.

Як уже зазначалось, зобов'язання ділять на довготермінові та поточні. Довготермінові визначаються, як такі, які не є поточними, а поточні зобов'язання повинні погашатися упродовж операційного циклу або ж протягом року із дати балансу. Поділ заборгованості на довготермінові та поточні виправданий тим, що він акцентує увагу на контролі за найближчими платежами, які повинні бути здійснені у першу чергу.

До довготермінових зобов'язань включають:

- заборгованість банкам за отримані від них кредити, які не відносяться до поточних (заборгованість не підлягає погашенню протягом операційного циклу або 12 місяців з дати балансу);

- заборгованість підприємства за залученими позиковими коштами (окрім кредитів у банках), на які нараховуються відсотки, податок на прибуток, який підлягає оплаті у майбутніх періодах внаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки;

- заборгованість за виданими довготерміновими вексями і реалізованими облігаціями.

Структура довгострокових зобов'язань в нормативних документах з бухгалтерського обліку відображена на рис 2.1.

Як видно з рис. 2.1, у нормативних документах, що регулюють систему бухгалтерського обліку, немає чіткості щодо структури довгострокових зобов'язань.

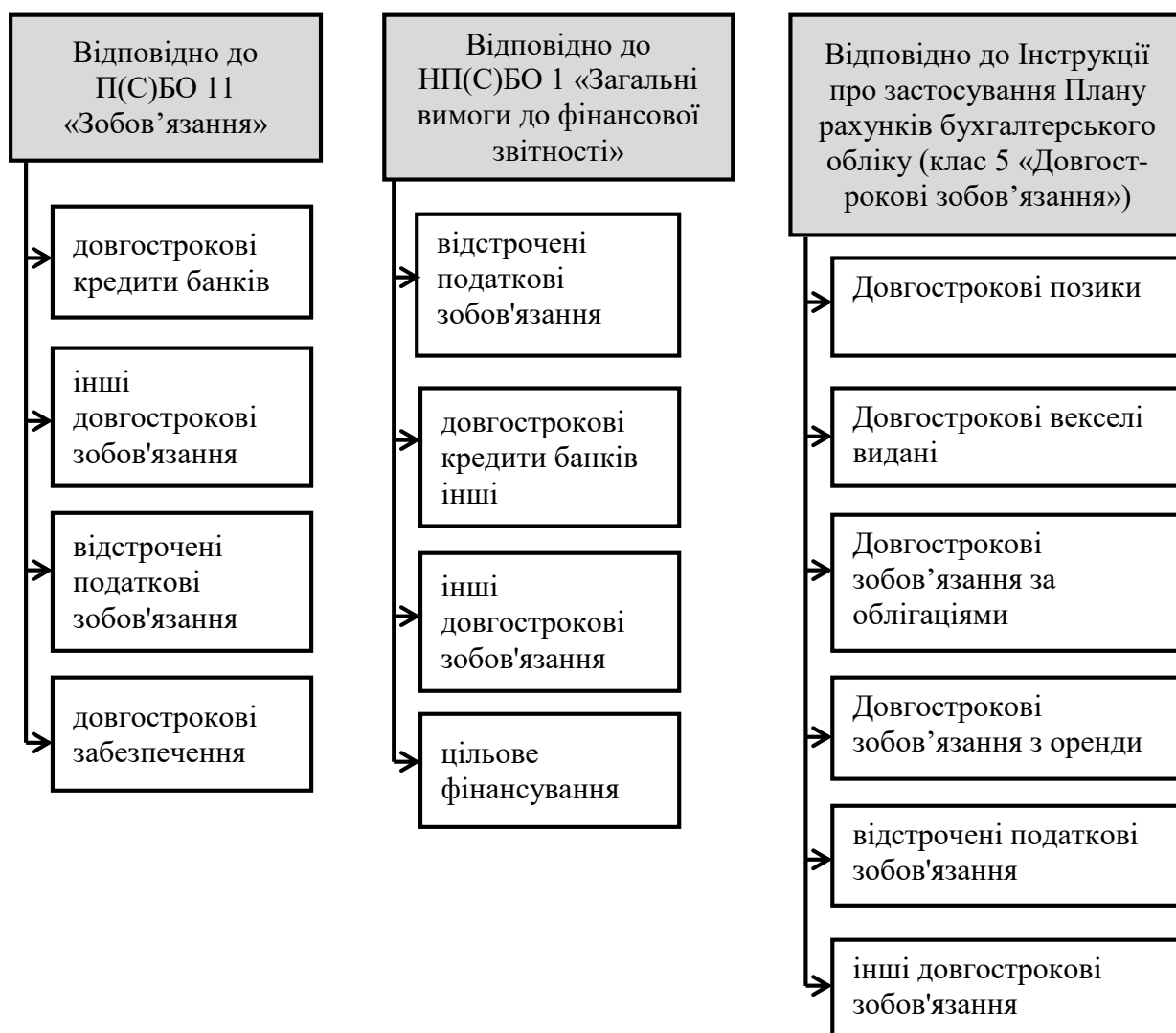

Рис. 2.1. Структура довгострокових зобов'язань у нормативних документах з бухгалтерського обліку

Так, відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» до їх складу віднесено довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові забезпечення. В Плані рахунків бухгалтерського обліку в класі 5 «Довгострокові зобов'язання» не передбачено довгострокових забезпечень. В НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» у складі другого розділу пасиву Балансу «Звіту про фінансовий стан» передбачено серед довгострокових зобов'язань цільове фінансування. Планом рахунків бухгалтерського обліку цільове фінансування відображено не в класі 5 «Довгострокові зобов'язання», а в

класі 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань» (рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження»). Враховуючи зазначено, необхідно уніфікувати структуру довгострокових зобов'язань в нормативних документах, щоб забезпечити формування належного інформаційного забезпечення про такий вид зобов'язань з метою ефективного управління ними.[7]

Серед довготермінових зобов'язань на практиці найчастіше зустрічаються довгострокові позики. Вони видаються на термін понад 12 місяців з дати балансу, але в обмеженій кількості. Це пояснюється невизначеністю законодавчих, правових, та податкових відносин в нашій країні та нестабільною економічною ситуацією.

Довгострокові зобов'язання пов'язані найчастіше з інвестуванням коштів та для реконструкції та розширення підприємства.

Банківський кредит є основною формою кредиту, за якою банківська установа надає клієнтові у тимчасове користування частину власного частину власного або залученого капіталу за умови повернення суми з погодженим відсотком.

За характером погашення, довгострокові зобов'язання поділяються як такі, які погашаються одноразовим платежем або частинами. Усі нюанси та терміни обумовлюються у кредитному договорі. Банківський відсоток найчастіше сплачується під час повернення кредиту, впродовж періоду кредиту чи у момент його одержання. Його розмір залежить від рівня виконання позичальником його зобов'язань, від форми зобов'язання, загальноекономічної ситуації у світі/країні, терміну кредиту, змін рівня цін на товари та послуги та ін.

Надання довгострокових позик є дуже ризикованим, тому банківські установи користуються допоміжною інформацією щодо існуючих інвестицій, пропозицій і проектів не лише конкретних підприємств, а й інших

організацій: міністерств та відомств; державних адміністрацій регіонів, фонду держ майна; науково-дослідних, проектних та навчальних закладів.

Можливість отримання довгострокового кредиту залежить від дуже багатьох факторів, які враховуються банками при зустрічах з позичальником:

- вартість проекту;
- термін реалізації проекту;
- термін зобов'язання;
- форми власності,
- фінансово–економічний стан підприємства, його стабільність;
- платоспроможність підприємства;
- термін окупності витрат;
- підтримка проекту з боку держави та регіональної влади;
- наявність звітності щодо роботи підприємства, його рентабельності;
- інші фактори.

Надані банком довгострокові кредити обліковуються на рахунку 50 «Довгострокові позики», до якого відкриваються такі субрахунки: 501 «Довгострокові кредити банків у національній валюті»; 502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті»; 503 «Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті»; 504 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті»; 505 «Інші довгострокові позики в національній валюті»; 506 «Інші довгострокові позики в іноземній валюті».

У кредиті рахунка 50 «Довгострокові позики» відображається сума отриманих кредитів із строком погашення більше одного року, а також відстрочених (переведених з короткострокових) позик банку в національній та іноземній валюті. У дебеті рахунка показується погашення зобов'язань виплатою грошима, передачею необоротних і оборотних активів, наданням робіт і послуг, заміною одних видів зобов'язань іншими, перетворенням зобов'язань у капітал та іншими операціями.

На субрахунках 501 і 502 ведеться облік заборгованості за наданий вітчизняними та зарубіжними банками кредит; на субрахунках 503 і 504 – за простроченими кредитами, наданими вітчизняними та зарубіжними банками; на субрахунках 505, 506 – суми довгострокової заборгованості щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), відповідно в національній та іноземній валюті.

Операції, що вказують рух позикових коштів, відображаються на основі виписок з банків та первинних документів. Виписки обробляються методом зазначення кореспонденції рахунків обліку. Дані оброблених виписок записуються в відповідному реєстрі. Аналітичний облік ведеться в оборотній відомості, де повинні знайти відображення банки, що надають позики, види кредитів, сума, строки погашення, проценти сплачені та інші дані, необхідні для розкриття інформації у фінансовій звітності [9].

Рахунок 51 «Довгострокові векселі видані» призначений для обліку розрахунків з постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами за матеріальні цінності, виконані роботи, отримані послуги та інші операції, за якими заборгованість покупця забезпечується виданими векселями. Документооборот у вексельному обігу має специфічні риси, тому кожний факт, що фіксує рух векселів та претензії оплати, повинен відобразитися у певних документах. Рахунок 51 «Довгострокові векселі видані» передбачає два субрахунки: векселі у національній та векселі у іноземній валюті. Векселі поділяються на прості й перевідні. Оборот переказного векселя здійснюється протягом короткого або тривалого часу. Якщо час обороту векселя перевищує 12 місяців з дати балансу, то він вважається довгостроковим.

Рахунок 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями» призначено для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу.

За кредитом субрахунку 521 «Зобов'язання за облігаціями» ведеться облік боргових зобов'язань за номінальною вартістю облігацій, за дебетом – погашення заборгованості за розрахунками з власниками облігацій. За кредитом субрахунку 522 «Премія за випущеними облігаціями» ведеться облік одержаних премій (перевищення вартості продажу облігації над її номінальною вартістю) за випущеними облігаціями, за дебетом – амортизація премії з визнанням фінансових доходів. За дебетом субрахунку 523 «Дисконт за випущеними облігаціями» ведеться облік наданого дисконту (перевищення номінальної вартості облігації над вартістю її продажу) за випущеними облігаціями, за кредитом – амортизація дисконту з визнанням фінансових витрат.

У системі фінансового обліку операції з вексями виданими відображаються таким чином:

1. Видано постачальнику довгостроковий вексель: Д 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками»; К 51 «Довгострокові векселі видані».

2. Оформлення заборгованості перед бюджетом довгостроковим векселем за погодженням у порядку реструктуризації боргу (надання відстрочки): Д 64 «Розрахунки за податками і платежами»; К 51 «Довгострокові векселі видані».

3. Оформлення заборгованості з операцій страхування довгостроковим векселем: Д 65 «Розрахунки за страхуванням»; К 51 «Довгострокові векселі видані».

4. Оформлення заборгованості з поточної заборгованості за іншими операціями довгостроковими вексями: Д 68 «Розрахунки за іншими операціями»; К 51 «Довгострокові векселі видані».

5. Відображення курсової різниці у зв'язку із зниженням курсу валюти по відношенню до іноземних валют: Д 945 «Втрати від операційної курсової різниці»; К 512 «Довгострокові векселі видані в іноземній валюті».

За вексями з платежами не за місцем обліку банк бере плату «порто» - поштово-телеграфні витрати і «дамно» - комісія банку за інкасацію іногородніх векселів.

Банк нараховує дисконт за такою формулою:

$$Д = В * Т * П / 360 * 100, (2.1)$$

де Д – це сума дисконту; В – це номінальна вартість векся; Т – термін з дня адато до дня платежу; П – відсоткова ставка (річна).

Бланки векселів на підприємстві/виробництві мають зберігатися в сейфі або в касі як бланки суворої звітності, тому їх придбання відображається на забалансовому обліку в дебеті рахунка 08 «Бланки суворої звітності», а використання – у кредиті рахунка 08.

Синтетичний облік векселів виданих обліковується в журналі 3 (кредит рахунка 51), аналітичний – в оборотній відомості 3.4 з відображенням даних про залишки і рух за кожним виданим векселем. На підприємствах нині передбачена автоматизована форма обліку, тому синтетичний облік відображається в відповідних машинограмах.

Облік зобов'язань за облігаціями зі строком погашення понад рік ведеться на рахунку 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», для якого відкриваються такі субрахунки:

521 «Зобов'язання за облігаціями»;

522 «Премія за випущеними облігаціями»;

523 «Дисконт за випущеними облігаціями».

На субрахунку 521 ведеться облік номінальної вартості облігацій, проданих різним фізичним і юридичним особам – за кредитом, та погашення заборгованості власникам облігацій – за дебетом. Облігації можуть бути продані на внутрішньому і зовнішньому ринках, тому гроші надходять у гривнях і валютах іноземних держав. На субрахунках 522 і 523 відображаються відповідно суми премій та дисконту за випущеними і реалізованими облігаціями.

Рахунок 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями» призначено для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу.

Премія – це сума перевищення продажної ціни облігацій над її номіналом, що зумовлюється привабливістю цінних паперів того чи іншого емітента (його імідж, прибутковість, фінансовий стан тощо).

Дисконтом називається різниця між номінальною вартістю цінних паперів та їх біржовим курсом, якщо він є нижчим за номінальну вартість. Придбання облігацій вигідне тим, що власник захищає свої заощадження від знецінення грошей.

Облігація відшкодовує власнику через певний час номінальну вартість вкладених грошей і виплату фіксованого процента. Емітент зобов'язаний викупити облігації в зазначений термін.

Потрібно зазначити, що емісія облігацій може дати фінансовий доход лише тоді, коли виручені від реалізації облігацій гроші дадуть більший приріст внаслідок їх участі в обороті, ніж процент премії. Отже, якщо ставка процента за рік становить 20 %, а премія за облігаціями – 12 %, то можна говорити про ефективність емісії облігацій.

На погашення премій і дисконту необхідно мати джерело фінансування. Найчастіше для цього використовується прибуток:

Д 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»;

К 522 «Премії за випущеними облігаціями»;

К 523 «Дисконт за випущеними облігаціями».

Аналітичний облік довгострокових зобов'язань з оренди необхідно вести в оборотній відомості довільної форми в розрізі окремих орендодавців, а всередині - за об'єктами фінансової оренди.

Облік інших довгострокових зобов'язань ведеться на рахунку 55 «Інші довгострокові зобов'язання», де узагальнюється інформація про розрахунки з

іншими кредиторами, заборгованість за якими не є поточною (перевищує один рік). На цьому рахунку відображається відстрочена, відповідно до законодавства, заборгованість із податків і зборів (обов'язкових платежів), фінансова допомога на умовах повернення. У кредиті рахунка показується збільшення заборгованості кредиторам, в дебеті - погашення боргів.

Збільшення заборгованості виникає за операціями господарської діяльності, що відображають отримання коштів.

2.2. Методика та організація обліку поточних та інших видів зобов'язань

Поточні зобов'язання визначають як зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу (в залежності від того, який з періодів довший). Згідно із Загальноприйнятими принципами бухгалтерського обліку (GAAP) США, короткострокові (поточні) зобов'язання визначаються як зобов'язання, для ліквідації яких використовуються поточні активи, або прийняття інших поточних зобов'язань.

Тому, відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» до поточних зобов'язань включають:

- короткострокові кредити банків;
- поточну кредиторську заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, у тому числі з податку на прибуток, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками із внутрішніх розрахунків; короткострокові векселі видані;
- поточні забезпечення;
- інші поточні зобов'язання.

У Плані рахунків активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій для обліку поточних зобов'язань призначено клас 6 «Поточні зобов'язання» в розрізі таких рахунків:

- 60 «Короткострокові позики»,
- 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»,
- 62 «Короткострокові векселі видані»,
- 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»,
- 64 «Розрахунки за податками й платежами»,
- 65 «Розрахунки за страхуванням»,
- 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»,
- 67 «Розрахунки з учасниками»,
- 68 «Розрахунки за іншими операціями».

В даному класі міститься рахунок 69 «Доходи майбутніх періодів», хоча в П(С)БО 11 «Зобов'язання» такі доходи виділено окремим видом зобов'язань.

Серед поточних зобов'язань важливим їх видом є зобов'язання за короткостроковими позиками. При визначенні економічної категорії «кредит» необхідно звертати увагу на такі основні ознаки:

- кредит потрібно розглядати, як специфічний тип економічних відносин, що ґрунтується на довірі;
- економічною основою кредиту є мобілізація й нагромадження тимчасово вільних коштів і формування з них позичкового капіталу;
- кредит є актом передачі кредитором певної суми капіталу у тимчасове користування позичальнику на умовах повернення та власності [15].

Найбільш поширеною формою кредиту є банківський кредит. Він є основною формою кредиту, за яким банк на підставі ліцензії надає кошти у тимчасове користування позичальнику шляхом здійснення банківських кредитних операцій на умовах, передбачених законодавством та кредитним договором.

Для оформлення кредиту, до банку подаються документи, які містять: заяву на отримання кредиту за формою, що встановлена банком; копію свідоцтва про реєстрацію, завірену нотаріально; копії контрактів, договорів, протоколів намірів з продавцями та покупцями та інших документів, які стосуються кредиту; копії установчих документів, нотаріально завірені; техніко-економічні обґрунтування отримання кредиту з розрахунком рентабельності та окупності об'єкта кредитування; довідку-розрахунок повернення кредиту та нарахованих відсотків; документи з забезпечення; інформацію про отримані кредити в інших банках; довідку з податкової інспекції про наявність у підприємства поточних рахунків в банках; фінансову звітність за останній звітний рік чи півріччя та ін[45].

Поточні зобов'язання за кредитами обліковуються на рахунку 60 «Короткострокові позики» та відображаються в балансі за сумою. Крім того, для узагальнення інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями, переведеними з довгострокових, при настанні строку погашення протягом дванадцяти місяців з дати балансу передбачений рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Якщо розглянути субрахунки до рахунка 60 «Короткострокові позики», то можемо прослідкувати, що даний рахунок найбільше використовується для обліку кредитів. Для обліку позик визначається два субрахунки 605 «Прострочені позики в національній валюті» та 606 «Прострочені позики в іноземній валюті».

До поточних зобов'язань відноситься заборгованість за вексями виданими. У ст. 14 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» подається таке визначення векся: це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання терміну платежу визначену суму власнику векся (векселедержателю) [18].

В умовах кризи ліквідності банківської системи і різкого скорочення обсягів банківського кредитування підприємств вексельні розрахунки можуть стати альтернативою коротко- та середньострокового кредитування суб'єктів господарювання, що забезпечить розвиток економіки, дозволить уникнути бартерних розрахунків і зменшення податкових платежів до бюджету. Оформлення заборгованості вексями дозволить активізувати платежі, погасити взаємні борги шляхом проведення заліків зустрічних вимог, скоротити обсяги дебіторсько-кредиторської заборгованості і зменшити прострочену заборгованість між підприємствами [43].

До антикризових переваг векся, в першу чергу, необхідно віднести те, що вексель дозволяє закрити заборгованість перед кредитором цілого ряду учасників вексельної схеми розрахунків, що стоять в індосаментному ряду після того, хто сплатив вексель. Це суттєво знизить загальний рівень заборгованості.

Випускаються два види векселів: простий і переказний (тратта). Простий вексель не зобов'язує векседавця сплатити до наступного терміну визначену суму коштів тримачу векся. Переказний вексель – це письмовий наказ векселетримача (трассанта), адресований платникові (трассату), про сплату зазначеної у векселі суми коштів третій особі – першому тримачу векся (ремітенту).

Заборгованість за розрахунками з постачальниками, підрядчиками та іншими кредиторами, забезпечену виданими вексями, підприємство обліковує на рахунку 62 «Короткострокові векселі видані». За кредитом рахунку 62 відображається видача векселів у забезпечення поставок продукції (робіт, послуг) постачальників та інших кредиторів та в забезпечення інших операцій, а за дебетом – погашення заборгованості за виданими вексями, їх списання тощо.

Вексельні операції оформляються певними документами. Першим пунктом у нас виступає укладання договору, у якому зафіксований факт

застосування векселів. Послідовність оформлення документально факту передачі векселя чинним законодавством не передбачена. Факт передачі векселя має бути засвідчений відповідним документом – актом приймання передачі. При пред'явленні векселя до платежу на практиці складається акт пред'явлення. Також векседавець зобов'язаний вести реєстр виданих векселів.

Нині в Україні необхідно провести комплексну реформу вексельного законодавства, метою якої має стати захист прав векселедержателя, та підвищення відповідальності векседавця. Дана реформа повинна включати наступне:

- запровадження процедури державної реєстрації певних категорій векселів;
- впровадження процедури встановлення кредитних рейтингів пропонованих випусків векселів;
- впровадження вторинного ринку векселів;
- регламентування умов та розмірів оподаткованих операцій з векселями.

Без здійснення вищеназваних заходів нормальне функціонування вексельної форми обігу на вітчизняних підприємствах буде досить проблематичним та може призвести до зловживань, яке з часом підірве довіру до векселя як цінного паперу[75].

Також важливе місце у системі розрахункових операцій займають розрахунки з постачальниками і підрядниками. Вони виникають у результаті забезпечення підприємства товарно-матеріальними цінностями, роботами й послугами. Вони є найбільш поширеним видом зобов'язань. Варто відмітити, що кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги займає значну частину пасивів на вітчизняних підприємствах.

З метою управління кредиторською заборгованістю підприємства складають аналітичну таблицю. При цьому варто класифікувати зобов'язання для зручнішої аналітики на основі термінів погашення та виконання умов погашення. (табл. 2.1).

Кредиторську заборгованість перед постачальниками та підрядниками зручніше класифікувати за видами кредиторів.

Таблиця 2.1

Аналітична таблиця для управління зобов'язаннями перед постачальниками та підрядниками на основі термінів погашення й виконання умов погашення

Вид заборгованості Період	Кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками									
	всього	у т. ч. за термінами погашення, грн.			з неї прострочена					
		до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців	термін прострочення			сума, грн.	причини виникнення	вжиті заходи
					до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	Більше 6 місяців			

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані матеріальні цінності, виконанні роботи і надані послуги призначено рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Інструкцією про застосування Плану рахунків передбачено три субрахунки до даного рахунку:

631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»,

632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»,

633 «Розрахунки з учасниками ПФГ» .

З метою належного управління кредиторською заборгованістю на підприємстві до субрахунків 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» та 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» слід

відкривати аналітичні рахунки 6311 «Зобов'язання перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6312 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6321 «Зобов'язання перед іноземними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6322 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати яких не настав» (рис. 2.2).

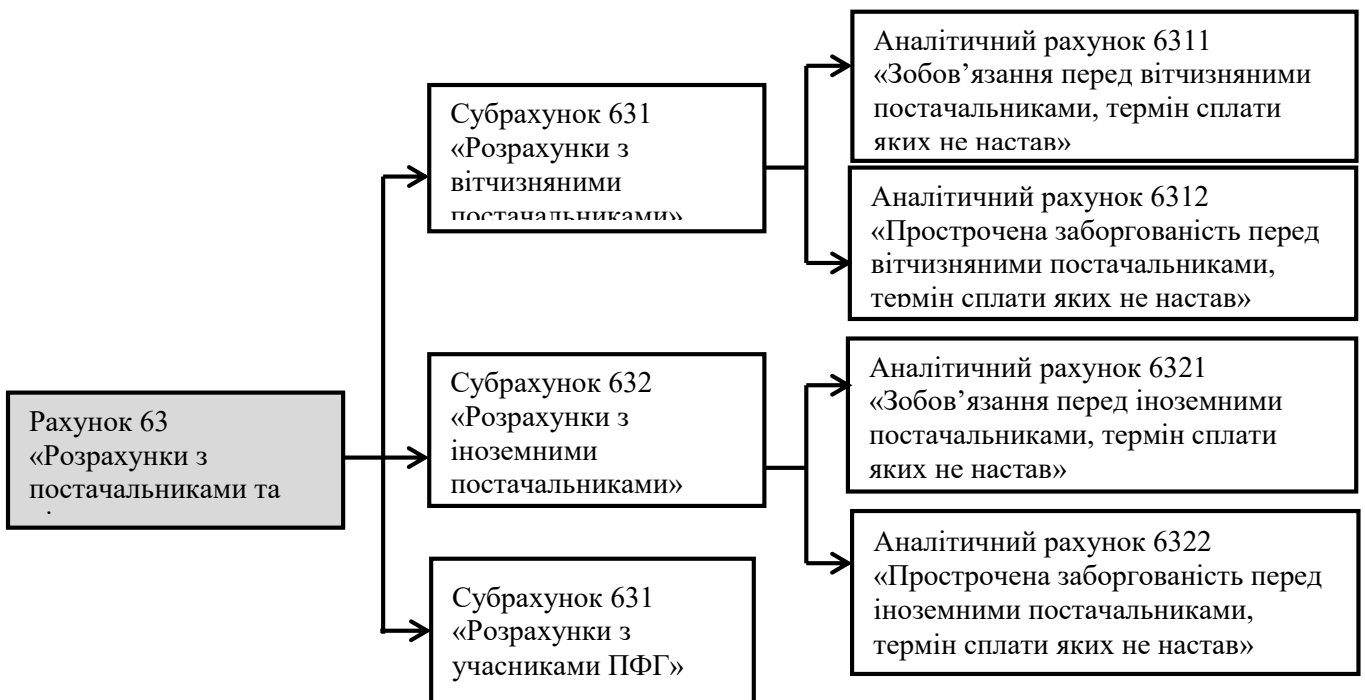

Рис. 2.2. Пропонована структура аналітичних рахунків до рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»

Для узагальнення інформації про розрахунки підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства, та за фінансовими санкціями, що справляються в дохід бюджету призначається рахунок 64 «Розрахунки за податками й платежами».

Перелік податків та зборів, які сплачують підприємства встановлюється Податковим кодексом України. Податки та збори за видами поділяються на загальнодержавні та місцеві.

До загальнодержавних належать такі податки та збори: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; плата за землю; акцизний податок; збір за першу реєстрацію транспортного засобу; екологічний податок; плата за користування надрами; збір за користування радіочастотним ресурсом України; збір за спеціальне використання води; збір за спеціальне використання лісових ресурсів; фіксований сільськогосподарський податок; мито; збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства тощо.

До місцевих податків відносять податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [19].

Враховуючи значну кількість податків, підприємству доцільніше вести податковий календар, в якому зазначалися б вид кожного податку (збору), термін його сплати та подання відповідної податкової звітності, ставилася відмітка про сплату та ін. Це сприятиме контролю за податковим обліком на підприємстві, оскільки порушення в термінах сплати податків, а також в термінах подання в податкові органи податкової звітності тягнуть за собою сплату штрафних санкцій.

До поточних зобов'язань належать також зобов'язання за виплатами працівникам підприємства та зобов'язаннями зі страхування. Ці два види боргів тісно між собою пов'язані. Заробітна плата – це одна з найскладніших економічних категорій і одне з найважливіших соціально-економічних явищ. У сучасному товарному виробництві, заснованому на наймі робочої сили, заробітна плата – це елемент ринку праці, що виступає як ціна товару, в формі якого найманий працівник продає свою робочу силу [76].

Для обліку заробітної плати важливим є документальне оформлення. Облік руху особового складу підприємства здійснюється у відділі кадрів.

Облік заробітної плати в системі рахунків – це синтетичний облік нарахування і розподілу заробітної плати, визначення належної суми працівникам і віднесення нарахованої оплати праці на відповідні рахунки витрат за статтями і об'єктами калькулювання, елементами витрат тощо.

Узагальнення інформації про розрахунки з персоналом, який належить як до облікового, так і необлікового складу підприємства, з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо), а також розрахунки за неодержану персоналом у встановлений термін суму з оплати праці (розрахунки з депонентами) ведеться рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам». Раніше вказаний рахунок називався «Розрахунки з оплати праці», що значно звужувало сферу його застосування[78].

Рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» має три субрахунки:

661 «Розрахунки за заробітною платою»;

662 «Розрахунки з депонентами»;

663 «Розрахунки за іншими виплатами».

На рахунку 661 «Розрахунки за заробітною платою» відображають заробітну плату, нараховану за поточний місяць, на рахунку 662 «Розрахунки з депонентами» – не виплачену вчасно, на рахунку 663 «Розрахунки за іншими виплатами» – інші виплати працівникам. Субрахунок 663 був введений досить недавно, що було пов'язане із зміною назви синтетичного рахунку 66.

О.В. Покатаєва, Г.О. Кошулинська пропонують до субрахунку 661 «Розрахунки за заробітною платою» рахунка 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» відкривати такі аналітичні рахунки:

661 «Розрахунки за заробітною платою»;

6611 «Розрахунки за нарахованими виплатами»;

66111 «Поточні виплати»;

66112 «Заробітна плата за окладами і тарифами»;

- 66113 «Інші нарахування з оплати праці»;
- 66114 «Виплати за невідпрацьований час»;
- 66115 «Премії та інші заохочувальні виплати»;
- 66116 «Комісійні винагороди»;
- 6612 «Виплати при звільненні»;
- 6613 «Виплати після закінчення трудової діяльності»;
- 6614 «Розрахунки за виплатою відпускних» [139].

Рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» тісно пов'язаний з розрахунком 65 «Розрахунки за страхуванням». Серед страхуванням найпоширенішим є загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Правові та організаційні засади забезпечення та обліку такого внеску, порядок його нарахування і сплати визначено Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Цей Закон визначає правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку.

Утримання єдиного соціального внеску (ЄСВ) з заробітної плати персоналу підприємства вищеназаним законом скасовано, а нарахування ЄСВ на фонд оплати праці за рахунок підприємства зменшено і встановлено на рівні 22 %.

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку для обліку розрахунків за відрахуванням на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, за індивідуальним страхуванням персоналу, страхуванням майна та за іншими розрахунками за страхуванням призначено рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням». До цього рахунку передбачено такі субрахунки:

651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування»,

- 652 «За соціальним страхуванням»,
- 654 «За індивідуальним страхуванням»,
- 655 «За страхуванням майна».

За кредитом рахунку 65 обліковуються нараховані зобов'язання за страхуванням та отримані від органів страхування кошти, а за дебетом – сплата заборгованості та витрачання підприємством коштів страхування.

Аналітичний облік розрахунків за страхуванням здійснюється за кожним видом зборів і відрахувань, за страхувальниками та окремими договорами страхування.

Серед поточних зобов'язань виокремлюють також розрахунки з учасниками, для обліку яких призначено рахунок 67 «Розрахунки з учасниками». Даний рахунок використовується для узагальнення інформації щодо розрахунків з учасниками та засновниками суб'єкта господарювання, які безпосередньо пов'язані з розподілом власного капіталу, зокрема дивідендів. До рахунка 67 відкриваються наступні субрахунки:

671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами», де відображаються дивіденди, нараховані власникам простих та привілейованих акцій на основі прибутку або інших джерел;

672 «Розрахунки за іншими виплатами», на якому здійснюється облік інших виплат, нарахованих засновникам та учасникам за користування майном, а також виплат у зв'язку з одержанням належної учаснику, що вибув, частини активів суб'єкта господарювання [37].

Окрім вищезазначених рахунків, які призначено для обліку поточних зобов'язань, виокремлюють також рахунок 68 «Розрахунки за іншими операціями». Зазначений рахунок об'єднує досить багато контрагентів і об'єктів розрахункових операцій, серед яких: розрахунки за авансами, і внутрішні розрахунки, і розрахунки за нарахованими відсотками тощо. Окрім того, субрахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» часто використовують для відображення заборгованості за отриманими послугами.

Таким чином, облік поточних зобов'язань – одне з основних питань, з якими зустрічаються в ході своєї роботи бухгалтери-практики, яким необхідна щоденна інформація про заборгованість підприємства. Вести правильний облік такого виду зобов'язань, знайти їх оптимальну величину забезпечить зі своєї сторони стабільне функціонування будь-якого підприємства [30].

Бухгалтерській рахунок 69 "Доходи майбутніх періодів" призначено для узагальнення інформації щодо одержаних доходів у звітному періоді, які підлягають включенню до доходів у майбутніх звітних періодах.

До доходів майбутніх періодів відносяться, зокрема, доходи у вигляді одержаних авансових платежів за здані в оренду основні засоби та інші необоротні активи (авансові орендні платежі), передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання, виручка від продажу квитків транспортних та театральних-видовищних підприємств, абонентна плата за користування засобами зв'язку тощо.

За кредитом рахунку 69 "Доходи майбутніх періодів" відображається сума одержаних доходів майбутніх періодів, за дебетом - їх списання на відповідні рахунки обліку доходів та включення до складу доходів звітного періоду.

Рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» призначений для узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням підприємства резервуються для забезпечення майбутніх витрат і платежів і включення їх до витрат поточного періоду (за винятком суми забезпечення, що включається до первісної вартості основних засобів).

За кредитом рахунку відображається нарахування забезпечень, за дебетом — їх використання.

На субрахунку 471 «Забезпечення виплат відпусток» ведеться облік руху та залишків коштів на оплату чергових відпусток працівникам. Сума забезпечення визначається щомісячно як добуток фактично нарахованої

заробітної плати працівникам та відсотку, обчисленого як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального планового фонду оплати праці. На субрахунку 471 також узагальнюється інформація про забезпечення обов'язкових відрахувань (зборів) від забезпечення виплат відпусток на відрахування на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. На субрахунку 472 «Додаткове пенсійне забезпечення» ведеться облік коштів для реалізації програми пенсійного забезпечення.

На субрахунку 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань» ведеться облік руху та залишків коштів, зарезервованих для забезпечення майбутніх витрат на проведення гарантійних ремонтів проданої продукції, на проведення ремонту предметів прокату тощо.

На субрахунку 474 «Забезпечення інших витрат і платежів» ведеться облік забезпечення інших наступних витрат, що не знайшли відображення на інших субрахунках рахунку 47, зокрема забезпечення на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів, на реструктуризацію та виконання зобов'язань при припиненні діяльності.

На субрахунку 475 «Забезпечення призового фонду (резерв виплат)» підприємства, які здійснюють діяльність з випуску та проведення лотерей на території України, узагальнюють інформацію про призовий фонд — суму, що підлягає виплаті переможцям лотереї відповідно до оприлюднених умов її випуску та проведення, зменшену на розмір джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї.

На субрахунку 476 «Резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї» підприємства, які здійснюють діяльність з випуску та проведення лотерей на території України, узагальнюють інформацію про резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї.

За кредитом субрахунків 475 «Забезпечення призового фонду (резерв виплат)» та 476 «Резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї» і дебетом рахунку 90 «Собівартість реалізації»

відображається відповідно створення (формування) призового фонду й резерву, що покриває суму джек-поту, не забезпечену сплатою участі у лотереї, за дебетом — виплата (видача) виграшів гравцям.

На субрахунку 477 «Забезпечення матеріального заохочення» ведеться облік забезпечення на матеріальне заохочення працівників, зокрема на виплату працівникам винагороди, допомоги, премії, які підлягають сплаті протягом дванадцяти місяців по закінченні періоду, у якому працівники виконали роботу, що надає їм право на отримання таких виплат у майбутньому.

За кредитом субрахунку 478 «Забезпечення відновлення земельних ділянок» ведеться облік створення за обґрунтованим розрахунком забезпечення на демонтаж, переміщення об'єкта основних засобів та приведення земельної ділянки, на якій він розташований, у стан, придатний для подальшого використання (зокрема на передбачену законодавством рекультивацію порушених земель), за дебетом субрахунку 478 відображається використання створеного забезпечення на здійснювані роботи з демонтажу, переміщення об'єкта основних засобів, рекультивації порушених земель.

2.3. Порядок відображення інформації про зобов'язання у звітності

Як важливий складник загального процесу управління підприємством, бухгалтерський облік забезпечує формування значного обсягу інформації, яка становить підґрунтя прийняття рішень на всіх ієрархічних рівнях.

Обліковий процес для практикуючого бухгалтера вважається процедурою аналізу, зокрема і обчислювальної обробки інформації про події і факти здійснення господарської діяльності. Сьогодні серед науковців має місце думка про так зване професійне судження бухгалтера, яке керує його

діями та урівноважує бажання закінчити обробку інформації та адекватно відобразити її зміст у бухгалтерській звітності [21].

Узагальнення інформації та формування фінансової звітності в Україні здійснюється у відповідності з вимогами Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. За своєю сутністю міжнародні стандарти є компромісом між провідними системами обліку, ефективним інструментарієм для виходу на міжнародні ринки капіталу, комплексним підходом у процесі формування фінансової інформації. Сьогодні ще не визначено шлях впровадження міжнародних стандартів у правове поле України, проте є досить зрозумілим те, що копіювання розвинутих систем обліку може призвести до негативних наслідків у національному бухгалтерському обліку [22].

Нині основним завданням бухгалтерського обліку є забезпечення інформацією про господарську діяльність підприємства, що необхідна для прийняття ефективних рішень зовнішніми і внутрішніми її користувачами, адже користувачеві, який приймає рішення, потрібна лише повна, достовірна і своєчасна інформація. Таку інформацію, перш за все, він може отримати із фінансової звітності.

У Балансі (Звіті про фінансовий стан) інформація про зобов'язання відображена у трьох розділах пасиву: «Довгострокові зобов'язання і забезпечення», «Поточні зобов'язання і забезпечення», «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття» (табл. 2.2).

На нашу думку, для посилення інформативності даної форми звітності при відображенні інформації про поточну кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги (рядок 1615), слід додати рядок 1616 «в тому числі прострочена». Інформація про зобов'язання також має розкриватися у Примітках до річної фінансової звітності, особливо це стосується непередбачених зобов'язань.

Таблиця 2.2

Фрагмент пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан)

Пасив	Код рядка	На поч. звітного періоду	На кін. звітного періоду
1	2	3	4
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615		
в тому числі прострочена	1616		
розрахунками з бюджетом	1620		
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625		
розрахунками з оплати праці	1630		
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690		
Усього за розділом III	1695		
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700		

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» у примітках до фінансової звітності наводиться інформація про перелік і суми зобов'язань, що включені до статей балансу «Інші довгострокові зобов'язання», «Інші поточні зобов'язання». Щодо кожного виду забезпечень у примітках суб'єкт господарювання наводить таку інформацію:

– цільове призначення, причини невизначеності та очікуваний строк погашення;

- залишок забезпечення на початок і кінець звітного періоду;
- збільшення забезпечення протягом звітного періоду внаслідок створення забезпечення або додаткових відрахувань.
- сума забезпечення, що використана протягом звітного періоду.
- невикористана сума забезпечення, що сторнована у звітному періоді.
- сума очікуваного відшкодування витрат іншою стороною, що врахована при оцінці забезпечення.

В свою чергу, відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» за кожним видом непередбачених зобов'язань наводиться така інформація:

- стислий опис зобов'язання та його сума;
- невизначеність щодо суми або строку погашення;
- сума очікуваного погашення зобов'язання іншою стороною.

В Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку (МСБО) 1 «Подання фінансової звітності» визначено структуру Звіту про фінансовий стан. Виходячи з даного міжнародного стандарту інформацію про зобов'язання слід розкривати у таких статтях:

- торговельна та інша кредиторська заборгованість;
- забезпечення;
- фінансові зобов'язання (за винятком вищезазначених сум);
- групи контрактів у сфері застосування МСФЗ 17, що є зобов'язаннями, дезагрегованими згідно з вимогами пункту 78 МСФЗ 17;
- зобов'язання та активи щодо поточного податку, як визначено в МСБО 12 «Податки на прибуток»;
- відстрочені податкові зобов'язання та відстрочені податкові активи, як визначено в МСБО 12;
- зобов'язання, включені у ліквідаційні групи, класифіковані як утримувані для продажу відповідно до МСФЗ 5;

Технологія автоматизації бухгалтерського обліку своїми процесами аналогічна до звичайного «паперового» обліку. Кожен комп'ютерний

бухгалтерський компонент має зв'язки із синтетичними та аналітичними рахунками, первинними документами, іншими реєстрами господарських операцій. Основними загальними реквізитами комп'ютерних бухгалтерських реєстрів є: дата, код проведення, терміни, сума операцій, номери кореспондуючих синтетичних рахунків, їх аналітичні рахунки. Крім того, в різних інформаційних системах бухгалтерського обліку може використовуватися більш розгалужена структура облікового процесу [24].

Облік зобов'язань в програмі «1С: Підприємство 8.1» ведеться за допомогою підсистеми «Облік розрахунків з контрагентами». Підсистема обліку розрахунків з контрагентами звичайно не є відособленою і не працює самостійно, а розміщена на перетині підсистем обліку грошових засобів й обліку оборотних активів, оплати праці, розрахунків з різними кредиторами тощо, оскільки саме при проведенні документів з цих підсистем і відбувається зміна сум заборгованостей.

На створення комплексної інформаційної системи обліку зобов'язань значною мірою впливає величина підприємства. На середніх підприємствах інформаційне обслуговування здійснюється на рівні головного бухгалтера та керівника підприємства. На великих підприємствах можуть виокремлюватися: каса, фінансовий відділ, бухгалтерія, відділ постачання, керівник підприємства та головний бухгалтер [25].

Система автоматизованого оброблення операцій з виникнення та погашення зобов'язань передбачає використання єдиної бази даних, що складається з нормативно-довідкової, вхідної та вихідної інформації. До складу основної нормативно-довідкової інформації обліку зобов'язань входять: довідник типових основних документів (вид обороту, текст типової основи); довідник підприємства (код, найменування, адреса підприємства, банківські реквізити підприємства); довідник типових господарських операцій; довідник прізвищ працівників (код підприємства, структурний підрозділ, табельний номер, прізвище, ім'я, по батькові); довідник

структурних підрозділів (код підприємства, код структурного підрозділу, його найменування); довідник рахунків бухгалтерського обліку (код підприємства, рахунок, субрахунок, код аналітичного обліку, його найменування); довідник зовнішніх організацій (код, найменування зовнішньої організації, її банківські реквізити); довідник статей обліку (код статті, її найменування); довідник допустимої кореспонденції рахунків (основний рахунок, кореспондуючий рахунок, допустимість кореспонденції за дебетом та кредитом); довідник курсу валют (найменування валюти, код валюти, одиниця валюти, вартість валюти в національній грошовій одиниці, дата введення курсу валюти).

Щодо вхідної інформації, то вона відображається на основі таких основних документів: видатковий касовий ордер; платіжне вимога-доручення; платіжне доручення; платіжна відомість (зведена); виписка банку; реєстр чеків; заява на акредитив; грошовий чек; доручення на купівлю валюти; доручення на продаж валюти тощо[25].

Вихідна інформація формується в таких документах: касова книга; картка депонування; відомість депонованих сум; відомість руху коштів на рахунках; відомість рахунків до отримання за термінами оплати; відомість щодо руху валютних коштів; авансовий звіт; особовий рахунок; відомість розрахунків із підзвітними особами; відомість розрахунків, аналіз рахунків тощо [26].

Важливою ділянкою автоматизованого обліку поточних зобов'язань є заповнення первинних документів в програмі «1С: Підприємство 8.1». Так, наприклад, при заповненні платіжного доручення програма автоматично запропонує наступний номер і не дозволить створити платіжне доручення з уже існуючим номером. Далі пропонується робоча дата, яку, за бажанням, можна змінити на попередню або наступну. Наступним буде поле «Одержувач/документ», при переході на яке пропонується «Список субконто-Контрагенти». Якщо необхідно вести облік розрахунків з

контрагентами в розрізі документів, то кожен контрагент має бути позначений у списку жовтою папочкою. Крім того, до списку контрагентів варто внести ті податки, які сплачує підприємство, щоб мати змогу створювати для них платіжні доручення [27].

Цей спосіб проведення банківських операцій має істотний недолік: потрібні відчутні витрати часу на виконання операцій і виправлення помилок у платіжних документах.

Тому сучасні банки пропонують своїм підприємствам-клієнтам систему дистанційного банківського обслуговування поточних рахунків клієнтів «Клієнт-Банк», яка дозволяє:

- проводити платежі зі свого рахунку в банку, не відвідуючи банк, з офісу на робочому місці, обладнаному персональним комп'ютером зі встановленим необхідним програмним забезпеченням;

- відстежувати грошові кошти на поточному рахунку. Уповноважений працівник підприємства може, не виходячи з офісу, контролювати рух коштів на поточному рахунку;

- отримувати виписки з поточного рахунку, а також щоденні офіційні курси іноземних валют Національного банку України;

- вести довідник своїх контрагентів по платежах і довідник призначення платежу, які дозволяють швидше формувати платіжні документи [28].

При цьому відпадає необхідність заносити інформацію в кожен документ – готовий шаблон переноситься у платіжний документ з довідників.

Для того, щоб платіжне доручення на обраного контрагента заповнювалось автоматично, необхідно щоб він мав заповнені всі параметри. З підрозділу «Види субконто» розділу «Операції» головного меню слід обрати список «Контрагенти» та вибрати необхідного контрагента. Параметри заповнюються відповідно до їх назв. Якщо ведеться дворівнева

аналітика на субконто «Контрагенти», то в полі «Одержувач/документ» з'явиться назва документа і довідково назва контрагента. В полі «Сума» проставляється вся сума разом з ПДВ. Сума ПДВ розраховується автоматично залежно від проставленої ставки ПДВ. Ставку вказаного податку необхідно зазначити в довідці.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши діючу організацію та методику обліку зобов'язань та порядок відображення їх у звітності зроблено такі висновки:

1. У нормативних документах, що регулюють систему бухгалтерського обліку, немає чіткості щодо структури довгострокових зобов'язань. Так, відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» до їх складу віднесено довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові забезпечення. В Плані рахунків бухгалтерського обліку в класі 5 «Довгострокові зобов'язання» не передбачено довгострокових забезпечень. В НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» у складі другого розділу пасиву Балансу «Звіту про фінансовий стан» передбачено серед довгострокових зобов'язань цільове фінансування. Планом рахунків бухгалтерського обліку цільове фінансування відображено не в класі 5 «Довгострокові зобов'язання», а в класі 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань» (рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження»). Враховуючи зазначено, необхідно уніфікувати структуру довгострокових зобов'язань в нормативних документах, щоб забезпечити формування належного інформаційного забезпечення про такий вид зобов'язань з метою ефективного управління ними [74].

2. Однією з важливих передумов господарської діяльності підприємства є процес постачання, який призводить до утворення

зобов'язань. В сучасних кризових умовах функціонування підприємств до вибору постачальника слід підходити обґрунтовано, враховуючи при цьому: умови платежу; цінову політику, в тому числі надання знижок; конкурентоспроможність; географічне місце розташування; ділову репутацію; відповідність матеріальних цінностей стандартам якості.

3. З метою належного управління кредиторською заборгованістю на підприємстві до субрахунків 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» та 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» слід відкривати аналітичні рахунки 6311 «Зобов'язання перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6312 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6321 «Зобов'язання перед іноземними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6322 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати яких не настав».

4. У Балансі (Звіті про фінансовий стан) інформація про зобов'язання відображена у трьох розділах пасиву: «Довгострокові зобов'язання і забезпечення», «Поточні зобов'язання і забезпечення», «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття» (табл. 2.3). На нашу думку, для посилення інформативності даної форми звітності при відображенні інформації про поточну кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги (рядок 1615), слід додати рядок 1616 «в тому числі прострочена». Інформація про зобов'язання також має розкриватися у Примітках до річної фінансової звітності, особливо це стосується непередбачених зобов'язань.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

3.1. Мета, завдання та організація аудиту зобов'язань

Суб'єкти господарювання постійно шукають способи підвищення прибутковості їх підприємства та шляхи для ефективного використання економічних методів управління підприємством.

У якості основного джерела інформації для прийняття управлінських рішень завжди виступає система бухгалтерського обліку. Достовірність обліку та звітності, аналіз причин їх невідповідності реальній картині діяльності суб'єкта господарювання є актуальними питаннями в умовах економічної кризи та нестабільного зовнішнього середовища функціонування.

У зв'язку з цими факторами і підвищується роль аудиту, який забезпечує довіру до облікової інформації та фінансової звітності. Тобто важливою метою фінансової звітності є забезпечення необхідною інформацією зовнішніх та внутрішніх користувачів, достовірність якої має бути підтверджена аудиторською перевіркою [29].

Аудиторська перевірка – це дуже складний процес, який потребує правильної і раціональної організації. Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» під аудиторською діяльністю визначено незалежну професійну діяльність аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, зареєстрованих у Реєстрі аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, з надання аудиторських послуг. У свою чергу, під аудитом фінансової звітності визначено аудиторську послугу з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта,

який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи, з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам; [7].

У країнах з добре розвинутою ринковою економікою аудиторські перевірки є нормою. Цей процес є дуже і для вітчизняного підприємства, так як сприяє забезпеченню достовірності його фінансової звітності. Така перевірка характеризується незалежністю суб'єкта перевірки і керівництва суб'єкта господарювання, що перевіряється. Фактор незалежності при цьому є дуже важливим, він дозволяє забезпечити неупереджену думку аудиторів щодо достовірності фінансової звітності клієнта [64].

Необхідність послуг аудитора виникла через низку обставин:

- 1) значна залежність результатів прийнятих управлінських рішень від якості облікової інформації;
- 2) можливість необ'єктивної подачі інформації з боку керівництва інформації у випадку конфлікту інтересів між ними та користувачами такої інформації, зокрема, інвесторами, власниками, кредиторами та ні.;
- 3) відсутність у користувачів облікової інформації вільного доступу до неї для оцінки її достовірності та якості;
- 4) необхідність наявності спеціальних фахових знань для перевірки фінансової звітності.

Важливою складовою аудиту фінансової звітності та перевірки даних бухгалтерського обліку є аудит зобов'язань, який націлений на оцінку системи обліку і встановлення зловживань та помилок. Не існує спеціального стандарту, який би міг регулювати аудит поточних зобов'язань. Проте затверджено Міжнародні стандарти аудиту, що регламентують різні етапи аудиторської перевірки. Характеристики досліджуваних об'єктів аудиту подані в МСА 230 «Аудиторська документація», МСА 500 «Поняття й види

аудиторських доказів», МСА 505 «Зовнішні підтвердження», МСА 530 «Аудиторська вибірка» тощо[30].

Аудит зобов'язань передбачає перевірку дотримання засад формування в обліку інформації про заборгованість підприємства перед іншими контрагентами, а також достовірність розкриття інформації про них у фінансовій звітності [31]. До основних завдань аудиту зобов'язань ми можемо віднести:

- 1) встановити, чи пасиви, що відображені на рахунках 5 та 6 класів, представляють собою повний перелік боргів підприємства;
- 2) з'ясувати, чи всі визнані зобов'язання належать саме цьому суб'єкту господарювання;
- 3) встановити, чи операції щодо зобов'язаннях віднесені до відповідного звітного періоду чи ні;
- 4) встановити чи правильно проаналізована та встановлена оцінка зобов'язань та зробити арифметичну перевірку;
- 4) перевірити, чи правильно оформлені зобов'язання первинними документами;
- 5) встановити правильність перенесення даних з первинних документів в реєстри обліку та звітність;
- 6) з'ясувати, чи зобов'язання належним чином класифіковані у Балансі (Звіті про фінансовий стан), а також чи відображена інформація про них, зокрема та, що вимагається П(С)БО 11 «Зобов'язання», у Примітках до річної фінансової звітності [14].

Джерелами аудиту зобов'язань можна вважати:

1. Первинні документи (кредитні договори, договори купівлі-продажу, платіжні доручення, накладні-вимоги, прибуткові і видаткові касові ордери, накладні, акти про приймання матеріалів, наряди, акордні наряди тощо).

2. Дані обліку за рахунками 50 «Довгострокові позики», 51 «Довгострокові векселі видані», 52 «Довгострокові зобов'язання за

облігаціями», 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди», 54 «Відстрочені податкові зобов'язання», 55 «Інші довгострокові зобов'язання», 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 62 «Короткострокові векселі видані», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 64 «Розрахунки за податками й платежами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 67 «Розрахунки з учасниками», 68 «Розрахунки за іншими операціями», 69 «Доходи майбутніх періодів», 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» в розрізі субрахунків та аналітичних рахунків.

3. Облікові реєстри (Журнали 2, 3 та відомості до них у разі ведення обліку за журнальною формою або відповідні машинограми при автоматизованій формі обліку);

4. Фінансова звітність – форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форма № 4 «Звіт про рух грошових коштів», форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності».

5. Наказ про облікову політику, внутрішня звітність, дані інвентаризації, результати попередніх аудиторських перевірок, аналітичні дослідження щодо діяльності підприємства тощо.

6. Результати внутрішнього та зовнішнього аудиту за попередні періоди.

Для того, щоб досягнути основну мету зобов'язань, аудитору необхідно забезпечити одержання достатньої кількості аудиторських доказів.

Уся інформація, аудиторські докази повинні мати достатні для формулювання обґрунтованих висновків, що відображають думку аудитора. Кількість доказів, необхідних для аудиторських оцінок, не регламентуються на законодавчому рівні[37].

Аудитор повинен самостійно ухвалити рішення щодо необхідного обсягу інформації, яка потрібна для складання висновку щодо достовірності фінансової звітності суб'єкта господарювання.

Аудиторські докази поділяють за такими ознаками:

- в залежності від правил подання інформації, передбачених чинним законодавством (прямі і непрямі);
 - в залежності від джерела отримання (внутрішні; зовнішні; змішані; сформовані аудитором);
 - в залежності від ступеня надійності (достовірні, недостовірні); в залежності від форми (письмові, усні);
 - в залежності від ступеня переконливості (релевантні, переконливі)
- [36].

При аналізі надійності доказів аудиторі слід враховувати такі правила:

- 1) докази, що одержані зі зовнішніх джерел, є надійнішими, ніж докази, отримані із внутрішніх джерел;
- 2) докази, отримані із внутрішніх джерел, є надійними у разі ефективності систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю;
- 3) зібрані аудитором докази є надійнішими доказів, що надані суб'єктом господарювання;
- 4) докази у формі документів і письмових заяв надійніше заяв, представлених в усній формі.

У випадку отримання з різних джерел суперечливих доказів, аудитор має здійснити додаткові процедури, щоб з'ясувати реальний стану справ. У випадку наявності серйозних сумнівів щодо істотного затвердження, аудитор повинен отримати достатні й обґрунтовані докази для їх усунення. Якщо цього зробити не вдається, то він має висловити умовно-позитивну думку або відмовитися від висловлення думки[63].

Відповідно до МСА 500 «Аудиторські докази» [38], існують такі процедури одержання доказів:

1) інспектування, під яким розуміють перевірку записів, документів чи матеріальних активів. В процесі інспектування можна отримати аудиторські документальні докази з різною надійністю;

2) спостереження, тобто дослідження процесів або процедур, що виконуються іншими особами.

3) запити і підтвердження, під якими розуміють пошук і одержання даних в обізнаних осіб у межах або за межами суб'єкта господарювання. Вони мажуть бути як письмовими, так і усними;

4) підрахунок, тобто виконання аудитором самостійних розрахунків або перевірка точності арифметичних розрахунків;

5) аналітичні процедури, тобто аналіз важливих показників і тенденцій.

З метою підтвердження виконання суб'єктом господарювання усіх умов підготовки фінансової звітності в частині відображення поточних зобов'язань, аудитор має розробити алгоритм своїх дій в межах таких напрямів:

1. Виявити фінансово-господарські операції та події, що зумовлювали виникнення або погашення зобов'язань і мали місце протягом звітного періоду, та згрупувати їх за змістом.

2. Встановити перелік рахунків бухгалтерського обліку, що відображають вищезазначені операції та події, сальдо цих рахунків за даними обліку та фінансової звітності.

3. Дослідити обсяг і зміст інформації, яка представляється до розкриття у звітності.

До основних етапів аудиту зобов'язань відносять:

- підготовчий;
- планування,
- одержання аудиторських доказів,
- формування висновку аудитора.

На підготовчому етапі обговорюються усі умови проведення перевірки щодо об'єкта аудиту та укладається договір. У договорі повинні бути зазначені усі суттєві аспекти щодо перевірки [39].

Планування перевірки необхідне для забезпечення відповідної уваги важливим ділянкам аудиторської перевірки, оперативного виявлення та вирішення потенційних проблем, якісної організації аудиту.

При плануванні аудиторської перевірки аудитор повинен дотримуватися таких принципів:

- комплексність;
- безперервність;
- оптимальність;
- мобілізація [39].

Ефективне планування аудиту зобов'язань дозволяє вирішити ряд таких запитань як: ознайомлення з бізнесом та обліковою системою для правильного його функціонування; оцінка ризику, пов'язаного зі системою обліку і системою внутрішнього контролю; обрання стратегії аудиту з урахуванням ступеня аудиторського ризику; координування аудиторської перевірки з метою її виконання на високому професійному рівні і в оптимальні строки; встановлення бюджету часу, необхідного на перевірку; розрахунок необхідного матеріально-технічного забезпечення для проведення аудиторської перевірки .

До основних показників планування аудиту ми можемо віднести: обсяг роботи, необхідної для проведення перевірки аудиторського персоналу; кількості залучених спеціалістів і експертів зі сторони для проведення перевірки; час та тривалість аудиторської перевірки; вартість аудиторської перевірки та ін. Слід зазначити, що процес планування аудиту відбувається протягом усієї перевірки, тому до плану можуть вноситися зміни і здійснюватися необхідні коригування[40].

Отже, програма аудиту характеризує процес організації здійснення аудиту зобов'язань. Належним чином здійснене планування аудиту дасть змогу підвищити ефективність аудиторської перевірки та впевненість у достовірності окремих ділянок обліку та фінансової звітності загалом.

3.2. Методика проведення аудиту зобов'язань підприємства

Оцінюючи стан розрахункової дисципліни в Україні та статистичні показники розміру зобов'язань на вітчизняних підприємствах, можна констатувати, що на сучасному етапі розвитку економіки України суми заборгованості суб'єктів господарювання перед контрагентами значно збільшуються. Процедура перевірки залишків на рахунках зобов'язань за видами є найбільш складним і тривалим процесом.

Виходячи з теоретичних основ процесу аудиту та послідовності реалізації його організаційної стадії за окремими об'єктами, зокрема, щодо зобов'язань та договірних відносин, на рис. 3.1 ідентифіковано основні елементи організації аудиту зобов'язань підприємства. При цьому повинні бути визначені об'єкти аудиту, джерела інформації, поставлені основні завдання та визначені методи та прийоми аудиту [41].

Ще на етапі планування аудиту зобов'язань при вивченні бізнесу суб'єкта господарювання, варто визначити загальну кількість контрагентів, з якими співпрацює підприємство. Якщо підприємство має досить обмежене коло кредиторів, то може перебувати під впливом їхніх умов. З цієї точки зору підприємству завжди необхідно шукати можливих кредиторів з вигідними умовами співпраці.

Особливу увагу при аудиті зобов'язань приділяють ділянці розрахунків з кредиторами в іноземній валюті у сфері зовнішньоекономічної діяльності, оскільки закінчення терміну погашення заборгованості призводить до виникнення штрафних санкцій.

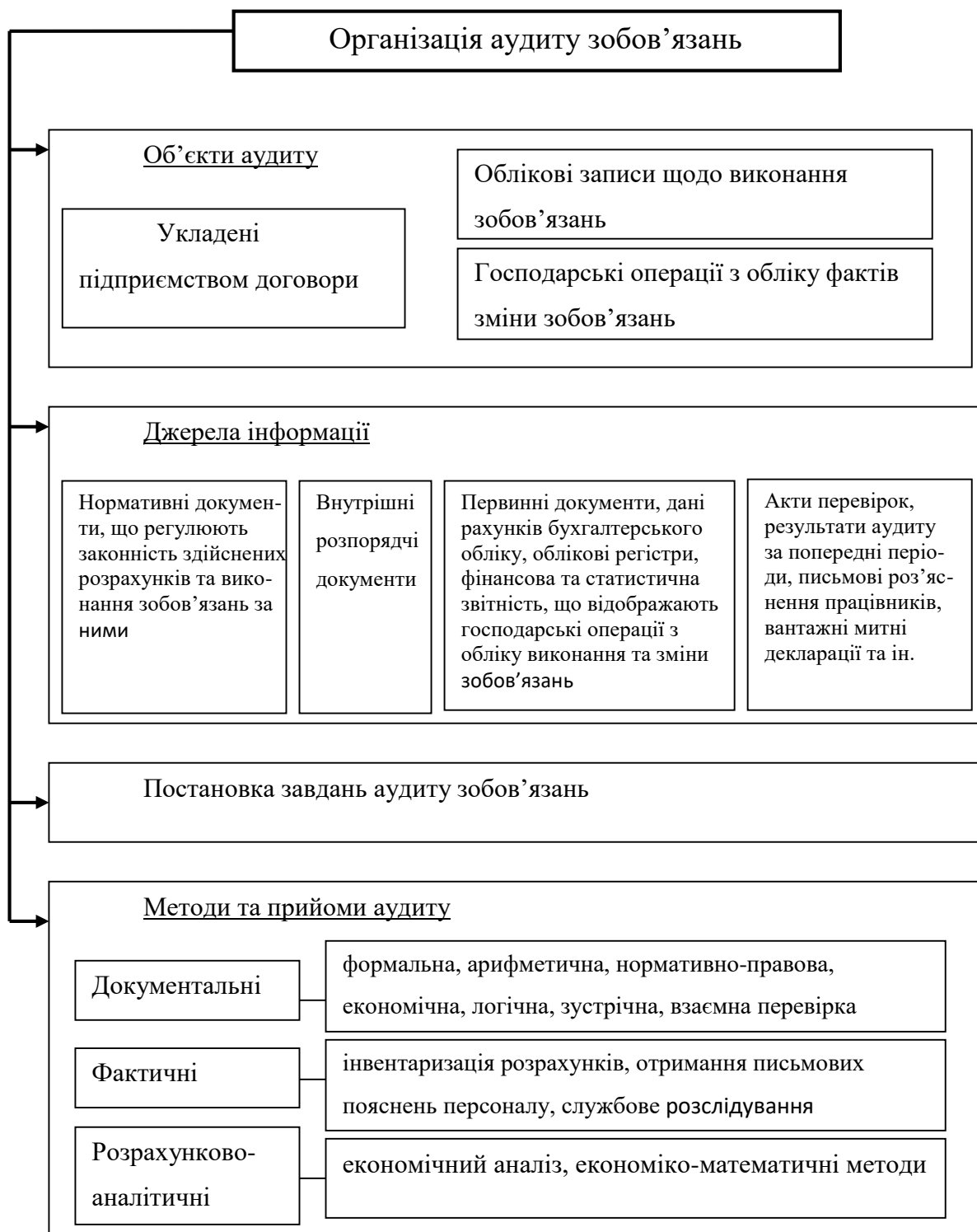

Рис. 3.1. Елементи організації аудиту зобов'язань

Перевірку зобов'язань пропонуємо здійснювати за такими напрямками:

- 1) перевірка документального забезпечення й легітимності операцій зі зобов'язаннями;

2) перевірка правильності відображення цих операцій в бухгалтерському обліку та звітності;

3) перевірка правильності оподаткування операцій зі зобов'язаннями.

Слід зазначити, що напрям перевірки зобов'язань вибирається, виходячи з професійного судження аудитора. На нашу думку, для забезпечення повноти перевірки зобов'язань підприємства варто використовувати як дедуктивний так і індуктивний методи. Дедуктивний метод – спосіб дослідження, при якому окремі положення логічно виводяться із загальних положень. Індуктивний метод – засіб дослідження, при якому від спостереження окремих фактів і явищ переходять до встановлення загальних правил і законів[42].

Виходячи з цього, спочатку необхідно визначити за статтями фінансової звітності межі суттєвості для статей зобов'язань, щоб з'ясувати, які саме суми відображені у фінансової звітності, потім дійти до первинних документів і договорів, що підтверджують їх виникнення.

Далі необхідно вивчити обсяг прибуткових документів і суми отриманих авансів, сформувану репрезентативну вибірку; шляхом запиту і підтвердження перевірити реальність існування контрагентів, а потім зробити тестування суми залишку заборгованості [44].

Аудитор перевіряє документальне забезпечення й легітимність операцій. Легітимність операції стосується оцінювання умов виникнення зобов'язань (договір, закон, делікт) та наявності підтверджуючих документів.

Наприклад, щодо зобов'язань перед постачальниками аудитор вивчає умови договору з таким контрагентом і наявність обов'язкових елементів цього договору, а саме:

- наявність усіх суттєвих умов в договорі;
- встановлення термінів виконання операції;
- умов погашення боргу;
- можливості зробити оплату за третіх осіб;

– встановлення операцій з пов'язаними сторонами.

Відповідно до умов договору встановлюється необхідне документальне забезпечення операції [43].

Наявні на підприємстві документи, що відображають виникнення зобов'язань, перевіряються з формальної сторони, тобто проводиться аудит: наявності всіх необхідних реквізитів; своєчасності надходження активу, надання послуг, виконання робіт; перевірка тотожності постачальника і контрактної вартості [45].

Після перевірки підтверджуючих документів на виникнення зобов'язань, проводиться аудит правильності відображення зобов'язань в бухгалтерському обліку:

Перевірка наявності зобов'язань проводиться:

- шляхом зустрічної перевірки (це аудиторська процедура, пов'язана із запитом і підтвердженням);
- шляхом інвентаризації;
- за допомогою документальної перевірки активу (витрат), що були причиною виникнення цього зобов'язання [47].

Тобто зобов'язання, що виникають у підприємства, яке перевіряють, можуть бути наслідком отриманого авансу (у національній чи іноземній валюті), товарів, основних засобів, нематеріальних активів і послуг (які в бухгалтерському обліку можуть бути віднесені до складу первісної вартості активу або на витрати).

Наступним кроком аудитора має бути перевірка зобов'язань на предмет їхньої відповідності критеріям визнання відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання». Як уже зазначалось, зобов'язання може бути визнане у звітності, якщо існує імовірність зменшення економічних вигод унаслідок погашення його в майбутньому та можна достовірно встановити його оцінку. Якщо борг не відповідає таким критеріям визнання, то його не слід відображати в обліку. Винятком можуть бути непередбачені зобов'язання,

які відображаються на позабалансових рахунках та в Примітках до річної фінансової звітності[79].

Зобов'язання не виникає само по собі, його виникненню має передувати минула подія. Це може бути отриманий актив (основний засіб, виробничий запас, кошти). Найпоширенішим способом визнання зобов'язань є визнання активу з переходом права власності на нього. Особливу увагу варто приділити даті визнання зобов'язань в іноземній валюті. У цій ситуації перехід права власності може визначатися на основі дати вантажної митної декларації. Крім того, перехід права власності може також бути визначений на основі дати передачі всіх ризиків і переваг, пов'язаних з продукцією, товаром, роботою чи послугою, якщо інше не встановлено договором. Цей варіант передбачає можливість виникнення зобов'язань при імпорті товарів не тільки за умови перетинання митної території України, а й до або після цього, залежно від базових умов постачання товарів за правилами ІНКОТЕРМС (якщо конкретна дата не визначена в договорі) [49].

Після виникнення зобов'язання необхідно перевірити документи, які зумовили це виникнення. При виникненні заборгованості внаслідок придбання активів слід перевірити:

- 1) реєстри складського обліку – для обліку виробничих запасів;
- 2) інвентарні картки, акти прийому-передачі – для обліку основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів.

Якщо зобов'язання виникло в результаті отриманого авансу, отриманих робіт, послуг, то підтвердженням цього буде, відповідно:

- виписки за поточними або валютними рахунками в банку;
- акти виконаних робіт.

Далі аудитор повинен підтвердити достовірність оцінки зобов'язань. Оцінка зобов'язань залежить від їхнього виду. Як уже зазначалось, зобов'язання оцінюються таким чином:

- 1) поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення;

- 2) довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю;
- 3) сума забезпечення визначається за обліковою оцінкою ресурсів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання, на дату балансу;
- 4) непередбачені зобов'язання відображаються на позабалансових рахунках підприємства за обліковою оцінкою.

Для перевірки точності зазначеної суми зобов'язань аудитор на основі вибірки використовує аналітичні прийоми щодо правильної їх класифікації і бухгалтерського оцінювання відповідно до норм П(С)БО 11 [14].

Слід пам'ятати, що при здійсненні розрахунків в іноземній валюті первісна оцінка зобов'язань формується шляхом перерахування вартості постачання за валютним курсом НБУ на дату переходу права власності (визнання активу). І тому правильне визначення цієї дати в бухгалтерському обліку веде до надійного відображення суми зобов'язань [52].

Особливу увагу необхідно приділити перевірці наявності зобов'язань. З цією метою доцільно провести аналіз матеріалів інвентаризації розрахунків, за якими виникли зобов'язання та актів звірок взаєморозрахунків. Інвентаризація розрахунків полягає у виявленні за відповідними документами зобов'язань, їх суми та термінів погашення. Однак на підприємствах в більшості випадків проводять інвентаризацію розрахунків із низькою якістю або взагалі її не проводять. Тому аудитору доцільно самостійно встановити терміни виникнення заборгованості за рахунками кредиторів, її реальність та осіб, винних у пропусненні термінів її погашення. При цьому на великих підприємствах доцільно використовувати вибіркочну перевірку.

На наступному етапі аудитор перевіряє обґрунтованість шляхів погашення зобов'язань. При цьому необхідно встановити, чи проводяться розрахунки безготівковим способом, чи залучаються короткострокові

Далі аудитор перевіряє відповідність даних Головної книги даним, які відображення у фінансовій звітності.

Нині не передбачено штрафних санкцій за помилки при складанні фінансової звітності. Інша ситуація виникає при заповненні податкової звітності, де за невірне визначення сум податків передбачена як адміністративна, так і кримінальна відповідальність. Тому аудиту розрахунків з бюджетом за податками і платежами (як складової аудиту зобов'язань) аудитор повинен приділяти особливу увагу[67].

Аудит податків набирає в Україні особливого значення і саме він здебільшого стає основним завданням ініціативного аудиту. Це викликано тим, що зобов'язання за розрахунками з бюджетом мають відображатись чітко та відповідно нормативам, а при існуванні великої кількості нормативів це завдання є важким до виконання.

Для раціоналізації проведення аудиту податків ми вважаємо доцільним такі дії:

- 1) теоретична база проведення аудиту потребує повного перегляду оскільки нормативно-законодавча база зазнала докорінних змін;
- 2) потрібно впровадити систему показників та коефіцієнтів, за допомогою яких можна буде визначати правдивість інформації без проведення суцільного аудиту;
- 3) розрахунки сум податків та подання податкової звітності можна провадити за допомогою комп'ютерних програм та інформаційних мереж, це дозволить пришвидшити подання звітності та полегшення обробки інформації та проведення аудиту[60].

Для раціоналізації організаційних і методичних засад здійснення податкових розрахунків у системі бухгалтерського обліку доцільно застосовувати розроблений спосіб автоматизованого накопичення інформації про зобов'язання за податками підприємства на внутрішніх рахунках поза системою бухгалтерського обліку, а також формування податкової звітності.

3.3. Аналіз зобов'язань підприємства як складова їх аудиту

Поява нових економічних відносин дає підприємству повну свободу у формуванні своїх засобів, що змушує підприємство шукати шляхи досягнення фінансової стабільності. Оптимальність прийнятих управлінських рішень для реалізації цих завдань залежить від багатьох факторів, у тому числі і від якості проведення аналізу. Тому некоректність застосовуваних методик проведення аналізу може призвести до небажаних для підприємства наслідків, оскільки стане основою для неправильного прийнятих управлінських рішень [70].

Інформація про зобов'язання підприємства є основою для прийняття управлінських рішень, зокрема, інвестиційних. Як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів цікавить, чи зможе підприємство розрахуватися за своїми зобов'язаннями та протягом якого часу, що обумовлює їх потребу в інформації про фінансовий стан та результати діяльності суб'єкта господарювання.

Аналіз зобов'язань підприємства проводиться на основі використання його фінансової звітності. Для того щоб співвіднести динаміку величини зобов'язань зі змінами масштабів діяльності підприємства, при розрахунку ряду коефіцієнтів оборотності заборгованості використовуються показники фінансових результатів[72].

У процесі аналізу рекомендується окремо вивчити наявність, склад і структуру зобов'язань, частоту і причини створення прострочених зобов'язань. Особливу увагу доцільно приділити даті виникнення зобов'язань, термінам їх погашення, часу прострочення повернення боргу, причинам її виникнення (табл. 3.2)

Аналіз стану поточних зобов'язань БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» за 2018-2019 роки свідчить про зростання загального розміру позичкового капіталу на +20431,5 тис. грн., або у відсотковому

значені на 92,1%. Після аналізу стану зобов'язань підприємства здійснюється аналіз структури.

Таблиця 3.2

Аналіз динаміки зобов'язань БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» у 2018-2019рр., тис. грн.

Показник	Період		Відхилення	
	2018 р.	2019 р.	Абсолю тне, +/-	Відно сне, %
Довгострокові забезпечення	-	107,8	+107,8	+100,0
Короткострокові кредити банків	-	-	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за:				
довгостроковими зобов'язаннями	-	-	-	-
товари, роботи, послуги	6297,9	9380,9	+3083,0	+49,0
розрахунками з бюджетом	503,3	566,9	+63,6	+12,6
розрахунками зі страхування	470,6	524,9	+54,3	+11,5
розрахунками з оплати праці	1758,4	2855,6	+1097,2	+62,4
за одержаними авансами	299,7	740,1	+440,4	+146,9
за розрахунками з учасниками	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	12929,9	28656,1	+15726,2	+121,6
Інші поточні зобов'язання	38,5	5,3	-33,2	-86,2
Всього	22298,3	42837,6	+20431,5	+92,1

Причиною зростання зобов'язань, як можна бачити із таблиці, є збільшення зобов'язань за всіма складовими. Так, найбільше зросли поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків - 15726,2 тис. грн. (або +121,6 %) та кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги –

3083,00 тис. грн.. (або +49,0 %). Зменшення серед складових зобов'язань прослідковується лише за статтею інші поточні зобов'язання (+33,2 тис.грн.).

Аналіз структури зобов'язань БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» за 2018-2019 роки наведено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Аналіз структури зобов'язань

БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» у 2018-2019рр., тис. грн.

Показник	Питома вага у розрізі заборгованості, %		Питома вага у активах, %	
	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.
Довгострокові забезпечення	-	0,3	-	0,13
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	28,2	21,9	12,75	11,22
Поточні зобов'язання за розрахунками:				
з бюджетом	2,3	1,3	1,02	0,68

Аналіз структури поточних зобов'язань БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» засвідчив про існування деяких змін в структурі.

Так, найбільшу частку у структурі активів займає заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків – 34,27 %, що на 8,09 % більше ніж у 2018 році. Незначне зростання питомої ваги у активах в 2019 році також простежується й за довгостроковими забезпеченнями та поточними зобов'язаннями за одержаними авансами. За всіма іншими складовими зобов'язань у 2019 році простежується зменшення їх питомої ваги.

Окрім цього, слід також відмітити, що частка зобов'язань у складі пасивів в 2019 році становить 51,23%, що на 6,08 процентних пункти більше ніж у 2018 році.

Так, у таблиці 3.4 узагальнено показники для проведення аналізу зобов'язань, та запропоновано порядок їх розрахунку на підставі даних форм фінансової звітності підприємства.

Таблиця 3.4

Система коефіцієнтів та порядок їх розрахунку для проведення аналізу
зобов'язань підприємства

Назва показника	Порядок розрахунку	
	у загальному вигляді	за даними бухгалтерського обліку та фінансової звітності
1	2	3
Кількісні показники		
Коефіцієнт залежності підприємства від зобов'язань	Всього активів / Зобов'язання	За даними форми № 1 «Баланс» р.1300 / (р.1595 +р.1695)
Рівень зобов'язань у складі джерел утворення активів	Зобов'язання / Всього джерел утворення	За даними форми № 1 «Баланс» (р.1595 +р.1695) / р.1900
Рівень зобов'язань у власному капіталі	Зобов'язання / Власний капітал	За даними форми № 1 «Баланс» (р.1595 +р.1695) / р.1495
Баланс заборгованостей	Дебіторська заборгованість / Зобов'язання	За даними форми № 1 «Баланс» (р.1125+ р.1130+ р.1135+ р.1155) / (р.1595 +р.1695)
Якісні показники		
Коефіцієнт оборотності зобов'язань	Зобов'язання / Середньомісячний дохід	р.1595 +р.1695 форми № 1 «Баланс» / (р.2000 + р.2120 + р.2200 + р.2240 форма № 2 «Звіт про фінансові результати») / кіл-сть місяців аналізуючого періоду
Тривалість обороту зобов'язань	Залишок зобов'язань на кінець року / Сума зобов'язань, що виникли протягом року	р.1595 +р.1695 форма № 1 «Баланс» / Дані Головної книги за кредитом рахунків з обліку поточних зобов'язань
Коефіцієнт рентабельності зобов'язань	Зобов'язання / Середньомісячний чистий прибуток	р.1595 +р.1695 форма № 1 «Баланс» / р.2350 форма № 2 «Звіт про фінансові результати»
Показники покриття зобов'язань		
Коефіцієнт платоспроможності,	Грошові кошти / Зобов'язання	За даними форми № 1 «Баланс».

1	2	3
Кп		p.1165 / (p.1595 + p.1695)
Коефіцієнт швидкої (термінової) ліквідності, Кшл	(Грошові кошти та їх еквіваленти + поточні фінансові інвестиції) / поточні зобов'язання	За даними форми № 1 «Баланс» p.1165+ p.1160 p.1695
Коефіцієнт поточної ліквідності, Кпл	(Грошові кошти та їх еквіваленти + поточні фінансові інвестиції + короткострокова дебіторська заборгованість) / поточні зобов'язання	За даними форми № 1 «Баланс» (p.1165 + p.1160 + p.1125 + p.1130 + p.1155 + p.1190) / p.1695
Коефіцієнт загальної ліквідності за поточними зобов'язаннями, Кзл	(Грошові кошти та їх еквіваленти + поточні фінансові інвестиції + короткострокова дебіторська заборгованість + запаси) / поточні зобов'язання	За даними форми № 1 «Баланс» (p.1165 + p.1160 + p.1125 + p.1130 + p.1135 + p.1155 + p.1190 + p.1100) / p.1695
Загальний ступінь платоспроможності, Зсп	Середньомісячний дохід / Поточні зобов'язання	(p.2000 + p.2120 + p.2200 + p.2240 форма № 2 «Звіт про фінансові результати») / 12 / p.1695 ф.№ 1

Слід також відмітити, що для проведення аналізу спроможності підприємства погашати свої зобов'язання використовується ряд коефіцієнтів платоспроможності та ліквідності. Але їм притаманні істотні недоліки:

– для розрахунку коефіцієнтів використовується загальна сума зобов'язань, які складаються з різних видів заборгованостей, термін яких може коливатися від одного дня до одного року. Тому не враховується більш детальне співвідношення термінів платежів у складі зобов'язань;

– окремі види активів підприємства відображаються в балансі за фактичною собівартістю, а не за вартістю їх можливої реалізації. Тому одержані результати розрахованих коефіцієнтів ліквідності можуть бути завищеними або заниженими залежно від рівня рентабельності готової продукції, товарів тощо.

У більшості випадків коефіцієнти платоспроможності та ліквідності розглядаються в економічній літературі авторами поруч.

Варто зазначити, платоспроможність і ліквідність мають різний

економічний зміст. Платоспроможність у загальному вигляді характеризує достатність коштів, а також їх еквівалентів для розрахунків за поточними зобов'язаннями підприємства. Показники ліквідності будуються на основі принципу відповідності частини оборотних активів і короткострокових зобов'язань. Основною ознакою ліквідності є формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами.

Платоспроможність підприємства більш вузьке поняття ніж ліквідність. Показник платоспроможності ґрунтується тільки на наявності у підприємства грошей на рахунку в банку та в касі, а показники ліквідності ґрунтуються на сукупності різних видів оборотних активів підприємства.

У Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, рекомендовано коефіцієнт неплатоспроможності, який визначається як різниця між сумою наявних у підприємства грошових коштів, їх еквівалентів та інших високоліквідних активів і його поточних зобов'язань. Від'ємний результат алгебраїчної суми зазначених статей балансу свідчить про поточну неплатоспроможність суб'єкта підприємницької діяльності. Також у Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства використовуються коефіцієнти покриття, коефіцієнт забезпечення власними засобами, коефіцієнт Бівера.

Так, відношення поточних активів до поточних зобов'язань відоме як «показник покриття», що показує, скільки гривень поточних активів припадає на одну гривню поточних зобов'язань. В економічно розвинутих країнах нормально вважається ситуація, коли значення цього показника знаходиться в межах 1,5. У Німеччині, наприклад, середнє значення показника покриття по промислових підприємствах становить 1,35.

Разом з тим, слід також відмітити, що коефіцієнт покриття більше

нагадує обчислення платоспроможності підприємства, оскільки для розрахунку використовується тільки показник наявних грошових коштів. Застосування цього коефіцієнта для визначення ознак банкрутства є досить обмеженим, оскільки розглядається тільки один із способів погашення поточних зобов'язань. Крім того, від'ємний результат показника неплатоспроможності підприємства також не може свідчити про неспроможність підприємства погасити свої зобов'язання в найближчий час. Це зумовлено тим, що сума перевищення поточних зобов'язань над оборотними активами підприємства може бути незначною. В даному випадку доцільно скористатись для визначення різного ступеня спроможності підприємства погасити свої зобов'язання коефіцієнтами платоспроможності та ліквідності.

Далі проведемо аналіз показників покриття поточних зобов'язань на прикладі БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд». Враховуючи те, що порядок розрахунку даних показників було розглянуто вище, у таблиці 3.5 наведемо результати одержаного аналізу в порівнянні з оптимальними значеннями відповідних коефіцієнтів.

Таблиця 3.5

Результати аналізу ліквідності та платоспроможності
БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» у 2019 р.

	Кп		Кшл		Кпл		Кзл		ЗСП	
	значення	відхилення	значення	відхилення	значення	відхилення	значення	відхилення	значення	відхилення
Оптимальне значення коефіцієнтів	0,5-0,7	+ -	1-1,5	+ -	1,5-2,0	+ -	1,5-2,5	+ -	> 1,2	+ -
Значення за результатами аналізу	0,03	-0,47	0,03	-0,97	1,44	-0,06	1,82	+0,32	0,09	-1,11

Проаналізувавши дані таблиці, можемо зробити висновок, що в повному обсязі свої зобов'язання наявними оборотними активами БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» зможе, оскільки результат, більший оптимального рівня платоспроможності. Так показник загальної ліквідності у 2019 році становив 1,82. Це означає, що підприємство спроможне погасити 1,82 частини зобов'язань у разі реалізації всіх його оборотних активів.

Щодо показника швидкої ліквідності, де для визначення платоспроможності підприємства додається ще сума наявних поточних інвестицій, то результат збігається з результатами, одержаними при розрахунку коефіцієнта платоспроможності. Зумовлено це тим, що у складі ресурсів досліджуваного підприємства відсутні поточні фінансові інвестиції.

Коефіцієнт швидкої ліквідності в досліджуваного підприємства у 2019 році має невисокі значення – 0,03. Низьке значення коефіцієнта абсолютної ліквідності не завжди може свідчити про негативні процеси у підприємства щодо здатності терміново погашати кредиторську заборгованість. Як підтверджує практика вітчизняних підприємств, цей показник дорівнює приблизно 0,1, що можна пояснити, по-перше, інфляційними процесами у вітчизняній економіці, які призводять до знецінення грошових коштів, по-друге, абсолютною ліквідністю грошових коштів, що спричиняє суттєві коливання їхніх сум не лише протягом року, а й у межах місяця чи тижня, і визначення коефіцієнта абсолютної ліквідності на певну дату може не відобразити реальної картини стану платоспроможності підприємства, про що зазначалося раніше.

Показник коефіцієнта загального ступеня платоспроможності (далі $Z_{СП}$) відображає достатність для підприємства розміру середньомісячного надходження доходу для погашення своїх поточних зобов'язань. За одержаними результатами бачимо, що БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» не має достатнього рівня середньомісячного доходу, який дозволяв би своєчасно погашати свої поточні зобов'язання. Даний показник у 2019 році

становив 0,15, в той час як норма $> 1,2$.

Слід також відмітити, що проблемою є те, що при проведенні аналізу платоспроможності та ліквідності підприємства не враховується строк погашення зобов'язань, що робить результати аналізу не достатньо об'єктивними. Так, при наявності у складі зобов'язань заборгованості за короткостроковим кредитом, термін погашення якого передбачається, наприклад, через півроку або більше (в межах 12 місяців), при обчисленні коефіцієнтів платоспроможності використовуються показники активів, наявних на звітну дату. До таких зобов'язань також можна віднести і поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями.

Далі розглянемо якісні показники аналізу зобов'язань.

Зважаючи на це, перш за все дослідимо коефіцієнт оборотності зобов'язань. При цьому слід пам'ятати, що рівень даного показника суттєвого впливу не має, а перш за все слід дослідувати його в динаміці.

На БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» даний коефіцієнт становить:

$$КО_{2018} = 22298,3 / ((74407,6 + 2892,6 + 36,9) / 12) = 3,45$$

$$КО_{2019} = 42891 / ((45843,4 + 4434,1) / 12) = 10,24$$

Отже, із проведених розрахунків бачимо, що коефіцієнт оборотності у 2019 році в порівнянні із 2018 роком зріс на 6,79, а це означає, що БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» може швидшими темпами погашати свої зобов'язання.

Що ж стосується коефіцієнта рентабельності зобов'язань, то на протязі досліджуваного періоду він становив:

$$КР_{2019} = 42891 / 30304,5 = 1,42$$

У 2018 році провести аналіз рентабельності зобов'язань не можливо, оскільки досліджуване підприємство за цей період одержало збиток у сумі 17798,3 тис. грн..

Наступним об'єктом нашого дослідження є аналіз кількісних

показників зобов'язань.

До складу даних показників слід віднести:

- коефіцієнт залежності підприємства від зобов'язань;
- рівень зобов'язань у складі джерел утворення активів;
- рівень зобов'язань у власному капіталі;
- баланс заборгованостей.

Методика розрахунку даних показників наведена у таблиці 3.6, і враховуючи це, далі проведемо аналіз даних підприємств на прикладі досліджуваного підприємства.

Так коефіцієнт залежності підприємства від зобов'язань, або коефіцієнт покриття на БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» становитиме:

$$Кп_{2018} = 49383,1 / 22298,3 = 2,21$$

$$Кп_{2019} = 83613,8 / 42891,0 = 1,95$$

Достатнім є обмеження показника: ≥ 1 . Даний норматив для коефіцієнта покриття можна вважати дещо завищеним. Для підвищення рівня коефіцієнта покриття необхідно поповнювати реальний власний капітал підприємства й обґрунтовано стримувати зростання позаобігових активів і дебіторської заборгованості. На відміну від коефіцієнтів абсолютної ліквідності та уточненої (поточної) ліквідності, що показують негайну і поточну платоспроможність, коефіцієнт покриття відображає прогноз платоспроможності на доволі віддалену перспективу.

Що ж стосується рівня зобов'язань у складі джерел утворення активів, то на протязі 2018-2019 рр., на досліджуваному підприємстві він становить:

$$РПЗ_{a2018} = 22298,3 / 49383,1 = 0,45$$

$$РПЗ_{a2019} = 42891,0 / 83613,8 = 0,51$$

Аналізуючи рівень зобов'язань у складі джерел утворення активів бачимо, що на БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» зобов'язання у складі активів займають у 2019 році 51%, що на 6% менше ніж у 2018 році.

Враховуючи це дослідимо рівень зобов'язань у структурі власному

капіталі:

$$\text{РПЗ}_{\text{к}2018} = 22298,3 / 27084,8 = 0,82$$

$$\text{РПЗ}_{\text{к}2019} = 42891,0 / 40721,0 = 1,05$$

Таким чином бачимо, що на досліджуваному підприємстві у 2019 році спостерігається зростання коефіцієнта, що відображає тенденцію до зростання залежності підприємства від позичених джерел фінансування господарського кругообігу, і тому це оцінюють негативно.

Наступним показником, на якому слід зосередитися, є співвідношення дебіторської заборгованості до зобов'язань підприємства:

$$\text{БЗ}_{2018} = 25000,8 / 22298,3 = 1,12$$

$$\text{БЗ}_{2019} = 59618,0 / 42891,0 = 1,39$$

Із проведених розрахунків бачимо, що, відслідковується позитивна динаміка даного показника. Так, якщо у 2018 році за допомогою дебіторської заборгованості можна було погасити 112 % зобов'язань, то у 2019 році вже 139 %.

При цьому слід відмітити, що як збільшення, так і зменшення дебіторської заборгованості і поточних зобов'язань можуть призвести до негативних наслідків щодо фінансового стану підприємства. Так, зменшення дебіторської заборгованості проти зобов'язань може статися через погіршення стосунків з клієнтами, тобто через зменшення кількості покупців продукції. Збільшення дебіторської заборгованості проти зобов'язань може бути наслідком неплатоспроможності покупців. У процесі виробничої діяльності часто трапляються випадки, коли зобов'язання значно перевищують дебіторську. Деякі економісти-теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання коштів, оскільки підприємство залучає в оборот більше коштів, ніж відволікає з обороту. Але бухгалтерсько-практики оцінюють таку ситуацію тільки негативно, оскільки підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Отже, підводячи підсумки аналізу зобов'язань слід зазначити, що БМУ

«Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» у змозі в повному обсязі погасити свої зобов'язання наявними ресурсами.

Окрім цього, слід також відмітити, що у разі необхідності досліджуване підприємство в змозі буде погасити лише 9% своїх зобов'язань, за рахунок отриманого доходу.

Висновки до розділу 3

Дослідивши методику та організацію аудиту зобов'язань, можна зробити такі висновки:

1. До основних етапів аудиту зобов'язань можна віднести: I – встановлення відповідності нормам чинного законодавства укладених договорів, угод, контрактів, які зумовили виникнення зобов'язань; II – перевірка умов укладених договорів, угод, контрактів щодо обсягів постачання; III – перевірка обґрунтованості розрахунків за зобов'язаннями у грошовій або бартерній формах; IV – перевірка правомірності здійснення розрахунків за зобов'язаннями; V – оцінка системи бухгалтерського обліку підприємства та перевірка показників фінансової звітності в частині відображення в ній інформації про зобов'язання.

2. У процесі оцінки зобов'язань доцільно вивчити наявність, склад і структуру зобов'язань, частоту та причини створення прострочених зобов'язань. У БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» зобов'язання у 2019 році в порівнянні з 2018 роком зросли майже за усіма складовими. Так, найбільше зросли поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків – 15726,2 тис. грн. (або +121,6 %) та кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – 3083,00 тис. грн. (або +49,0 %). Зменшення серед складових зобов'язань прослідковується лише за статтею «інші поточні зобов'язання» (+33,2 тис. грн.). Слід відмітити, що на

досліджуваному підприємстві частка зобов'язань у складі пасивів в 2019 році становила 51,23%, що на 6,08 процентних пункти більше ніж у 2018 році.

3. БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» зможе погасити свої зобов'язання наявними оборотними активами в повному обсязі, оскільки результат розрахунку показників ліквідності показав рівень платоспроможності більший оптимального (1,82).

4. Щодо якісних показників аналізу зобов'язань, то коефіцієнт оборотності зобов'язань у 2019 році в порівнянні із 2018 роком зріс на 6,79, а це означає, що БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» може швидшими темпами погашати свої зобов'язання. Позитивну динаміку на базовому підприємстві має показник співвідношення дебіторської заборгованості до зобов'язань: якщо у 2018 році за допомогою дебіторської заборгованості можна було погасити 112 % зобов'язань, то у 2019 році вже 139 %.

ВИСНОВКИ

Дослідивши проблеми обліку і аудиту зобов'язань підприємства та відображення їх в системі звітності, можна зробити такі висновки:

1. Залучення зовнішнього капіталу призводить до утворення зобов'язань. Цивільний та Господарський кодекси України зобов'язання трактують з юридичної точки зору, де чітко окреслено суб'єкти зобов'язань. Нормативні документи з обліку визначаються зобов'язання лише як борг підприємства, який призведе до відповідних облікових наслідків при його погашенні. З економічної точки зору зобов'язання розглядається як кредиторська заборгованість, що значно звужує це поняття.

2. На нашу думку, зобов'язання – це визнана підприємством та визначена у певному вартісному вираженні заборгованість перед іншими фізичними та юридичними особами, яка є наслідком минулих подій і погашення якої, повинно спричинити вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди.

3. Зобов'язання слід класифікувати за такими критеріями: терміном (поточні, довгострокові); складністю (прості, складні); визначеність предмету виконання (однооб'єктні, альтернативні); фактом погашення (термінові, прострочені, погашені); за змістом (заборгованість, яка виникла у зв'язку з постачанням матеріальних цінностей, надання послуг, орендою, видачею авансів тощо); забезпеченням (забезпечені, незабезпечені); порядок визначення суми зобов'язання (реальні, потенційні).

4. У нормативних документах, що регулюють систему бухгалтерського обліку, немає чіткості щодо структури довгострокових зобов'язань. Так, відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» до їх складу віднесено довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові забезпечення. В Плані рахунків бухгалтерського обліку в класі 5 «Довгострокові зобов'язання» не

передбачено довгострокових забезпечень. В НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» у складі другого розділу пасиву Балансу «Звіту про фінансовий стан» передбачено серед довгострокових зобов'язань цільове фінансування. Планом рахунків бухгалтерського обліку цільове фінансування відображено не в класі 5 «Довгострокові зобов'язання», а в класі 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань» (рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження»). Враховуючи зазначено, необхідно уніфікувати структуру довгострокових зобов'язань в нормативних документах, щоб забезпечити формування належного інформаційного забезпечення про такий вид зобов'язань з метою ефективного управління ними.

5. Однією з важливих передумов господарської діяльності підприємства є процес постачання, який призводить до утворення зобов'язань. В сучасних кризових умовах функціонування підприємств до вибору постачальника слід підходити обґрунтовано, враховуючи при цьому: умови платежу; цінову політику, в тому числі надання знижок; конкурентоспроможність; географічне місце розташування; ділову репутацію; відповідність матеріальних цінностей стандартам якості.

6. З метою належного управління кредиторською заборгованістю на підприємстві до субрахунків 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» та 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» рахунка 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» слід відкривати аналітичні рахунки 6311 «Зобов'язання перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6312 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6321 «Зобов'язання перед іноземними постачальниками, термін сплати яких не настав», 6322 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати яких не настав».

7. У Балансі (Звіті про фінансовий стан) інформація про зобов'язання відображена у трьох розділах пасиву: «Довгострокові зобов'язання і забезпечення», «Поточні зобов'язання і забезпечення», «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття» (табл. 2.3). На нашу думку, для посилення інформативності даної форми звітності при відображенні інформації про поточну кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги (рядок 1615), слід додати рядок 1616 «в тому числі прострочена». Інформація про зобов'язання також має розкриватися у Примітках до річної фінансової звітності, особливо це стосується непередбачених зобов'язань.

8. До основних етапів аудиту зобов'язань можна віднести: I – встановлення відповідності нормам чинного законодавства укладених договорів, угод, контрактів, які зумовили виникнення зобов'язань; II – перевірка умов укладених договорів, угод, контрактів щодо обсягів постачання; III – перевірка обґрунтованості розрахунків за зобов'язаннями у грошовій або бартерній формах; IV – перевірка правомірності здійснення розрахунків за зобов'язаннями; V – оцінка системи бухгалтерського обліку підприємства та перевірка показників фінансової звітності в частині відображення в ній інформації про зобов'язання.

9. У процесі оцінки зобов'язань доцільно вивчити наявність, склад і структуру зобов'язань, частоту та причини створення прострочених зобов'язань. У БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» зобов'язання у 2019 році в порівнянні з 2018 роком зросли майже за усіма складовими. Так, найбільше зросли поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків – 15726,2 тис. грн. (або +121,6 %) та кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – 3083,00 тис. грн. (або +49,0 %). Зменшення серед складових зобов'язань прослідковується лише за статтею «інші поточні зобов'язання» (+33,2 тис. грн.). Слід відмітити, що на

досліджуваному підприємстві частка зобов'язань у складі пасивів в 2019 році становила 51,23%, що на 6,08 процентних пункти більше ніж у 2018 році.

10. БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» зможе погасити свої зобов'язання наявними оборотними активами в повному обсязі, оскільки результат розрахунку показників ліквідності показав рівень платоспроможності більший оптимального (1,82).

11. Щодо якісних показників аналізу зобов'язань, то коефіцієнт оборотності зобов'язань у 2019 році в порівнянні із 2018 роком зріс на 6,79, а це означає, що БМУ «Промбуд» ТОВ «Тернопільбуд» може швидшими темпами погашати свої зобов'язання. Позитивну динаміку на базовому підприємстві має показник співвідношення дебіторської заборгованості до зобов'язань: якщо у 2018 році за допомогою дебіторської заборгованості можна було погасити 112 % зобов'язань, то у 2019 році вже 139 %.

Список використаних джерел

1. Абалмасова Н.С. Удосконалення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в Україні на підставі міжнародного досвіду. Н.С. Абалмасова, В.С. Терещенко. URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64247.doc.htm
2. Аренс Э. А. Аудит. Э. А. Аренс, Дж. К. Лоббек. М. : ФиС, 2001. 560 с.
3. Бичик С. В. Словарь экономических терминов. Бичек С. В., Даморацкая А. С., Даморацкая И. В. Минск; Выш. шк, 2009. 271 с.
4. Быков В.А. Бухгалтерский учет для руководителя. Быков В.А., Бычкова С.М., Пятов М.Л., Семенова М.В., Соколов Я.В. М.: Проспект, 2000. 288 с.
5. Борисова В. І. та Баранова Л. М.. Основи римського приватного права: Підручник. В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко Х.: Право, 2008. 224 с.
6. Бутинець Ф.Ф.. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова; 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир: ЖІТІ, 2001. 576 с.
7. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. Ф.Ф. Бутинець. Вид. 2-е, доп. і перероб. Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с.
8. Бутинець Ф. Ф. , Виговська Н. Г., Івахненко С. В., Малюга Н. М., Чижевська Л. В., Бердаш С. В., Бутинець Т. А. , Пархоменко В. М., Петрук О. М.; Бухгалтерський словник ред.: Ф. Ф. Бутинець; Житомир. інж.-технол. ін-т. - Житомир : ПП "Рута", 2001. 220 с.
9. Бутинець Ф. Ф. , Н. Г. Виговська, С. В. Івахненко, Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська, С. В. Бардаш, Т. А. Бутинець, В. М. Пархоменко, О. М. Петрук; Бухгалтерський фінансовий облік. Конспект лекцій : Навч.

посіб. для студ. вищ. навч. закл. з спец. 7.050106 "Облік і аудит". За ред.: Ф. Ф. Бутинець; Житомир. інж.-технол. ін-т. Житомир : ПП "Рута", 2001. 286 с.

10. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік: від рахівництва до інтервованої інформаційної системи. Бухгалтерський облік і аудит. 1998. №5. – С.9-17.

11. Голов С.Ф., Єфіменко В.І. Фінансовий та управлінський облік. К.: Автоінтерсервіс, 1996. 544 с.

12. Голов С.Ф.. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000: пер. з англ., за ред.. К.: Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України, 2000. 1272 с.

13. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV . Відомості Верховної ради України, URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>

14. Давидюк Т.В. Бухгалтерський облік: навч. Посіб. Т.В. Давидюк-Харків: Гельветика, 2016.–391с.

15. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

16. Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>

17. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

18. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 1707-III від 11.05.2000, ВВР, 2000 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

19. ЗПБО США (US GAAP) URL: www.fasb.org.

20. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

21. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, затверджена наказом Мінфіну України від 30.11.99р. № 291 URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
22. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>
23. Крупка Я.Д. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності : навч. посіб. Я. Д. Крупка, М. Б. Кулинич, А. Т. Сафарова. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 451 с.
24. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку : навчальний посібник. М. В. Кужельний, 6-е видання К.: А.С.К., 2001 – 272 с.
25. Левицька С.О. Звітність підприємств: Навч. Посібник. С.О. Левицька. - Рівне: НУВГП, 2008. 180 с.
26. Карпенко В.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. В.В. Карпенко, В.І. Успенко. Харків : Лідер, 2016. 616 с.
27. Кесарчук Г.С. Поточні зобов'язання: економічна суть, класифікація та їх оцінка. Кесарчук Г.С., Мошак І.В. Науковий вісник Ужгородського університету. 2016. Серія Економіка. Випуск 1(47). Т.2. С. 401-405.
28. Кладієв В. Облік зобов'язань: методологічний аспект. В. Кладієв. Наукові записки. Кіровоградський держ. техн. ун-т. Економічні науки. 2004. Вип. 5. Ч. 2. С. 163-169.
29. Ковбич Т.М. Документування аудиторської перевірки операцій з формування та використання фінансових результатів. Т.М. Ковбич . Проблеми теорії, методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. 2008. Випуск 1(10). С. 135-146.
30. Качалин В.В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами ГААР. В.В. Качалин. 4-е изд. М.: Дело, 1998. – 432 с.
31. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. К.: КНЕУ, 2001. 334 с.

32. Карпенко В.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. В.В. Карпенко, В.І. Успенко. Харків : Лідер, 2016. 616 с.
33. Лень В.С. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник. За ред. В.С. Лєня. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 696 с.
34. Лучков О.І. Визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості. Актуальні проблеми економіки. 2003. №1. С. 22–27.
35. Маренич Т.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку. Маренич Т.Г. URL: file:///D:/User/Downloads/Vkhdtusg_2014_150_5.pdf
36. Машталяр Г.П. Організація аудиту фінансової звітності. Г.П. Машталяр. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2015. Вип. 1. С. 158-164.
37. Мельник Т.Г. Методологія аудиту розрахунків з працівниками по оплаті праці. Т.Г. Мельник. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2005. № 75-76. С. 51-55.
38. Михайлишин Н.П. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспекти. Н.П. Михайлишин. Економіка: реалії часу. – 2012. №2(3). С. 130-135.
39. Михалків А.А. Роль аудиту в забезпеченні достовірності фінансової звітності. А.А. Михалків. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. Випуск 6, частина 2. С. 105-107.
40. Міжнародний стандарт аудиту 500 «Аудиторські докази» URL: <http://ua-referat.com>
41. МСБО 37
«Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи», від 1.01. 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text
42. НП(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджене Наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07 лют. 2013 р. : за станом на 10.11.2013 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

43. Нидлз Б. Принципы бухгалтерского учета /Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Кол- дуэлл. М.: Финансы и статистика, 2004. 496 с.
44. Орлов І. В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія : монографія. І. В. Орлов ; Житомир. держ. технол. ун-т. Житомир : ЖДТУ, 2010. 400 с.
45. Палий В.Ф., Палий В.В. Финансовый учет: Учеб. пособие в 2-х ч. М.: ФВК-ПРЕСС, 1998. Ч. 1. 304 с.
46. Панченко О.М. Формування облікової політики підприємства щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги. О.М. Панченко, К.Р. Савченко URL://http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/560/1/Panchenko_Formation%20of%20accounting%20policy.pdf
47. Покатаєва О.В., Кошулинська Шляхи вдосконалення системи оплати праці на підприємстві // Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Економіка та підприємництво. 2010. №3. С. 139-141.
48. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>
49. Пятов М.Л. Обязательство как категория бухгалтерского учета. М.Л. Пятов. Бухгалтерский учет. 2005. № 17. С. 23-26
50. Расенко В.М. Особливості класифікації зобов'язань підприємств. В.М. Расенко. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. Випуск 2 (45). С. 163-170.
51. Рубейкін В. А. Призначення та зміст фінансової звітності. В. А. Рубейкін. Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2015. - № 10 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/48.pdf
52. Рудницький В.С. Аудит: Навч. Посібник. Гончарук Я.А., Рудницький В.С. Львів: Оріяна-Нова, 2004. 292 с.

53. Ружицький А.В. Правова та економічна сутність поняття зобов'язання підприємства. А.В. Ружицький, Т.В.Томчишнена. Економіка і управління. – 2012. № 2. С. 85-88.
54. Сафарова А.Т. Проблеми оцінки поточних зобов'язань у бухгалтерському обліку URL:http://vlp.com.ua/files/90_1.pdf
55. Садовська І.Б. Фінансовий облік: Навч. посіб. І.Б. Садовська, С.Г. Михалевич. Луцьк: Навчально-видавничий відділ ЛНТУ, 2011. 511 с.
56. Сафарова А. Методика аудиту поточних зобов'язань. А. Сафарова. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. № 1. С. 59-64.
57. Сафарова А. Шляхи вдосконалення класифікації зобов'язань. Сафарова А. Економічний аналіз. 2010. Випуск 6. С. 317-320.
58. Сафарова А.Т. Облік і аудит поточних зобов'язань у хлібопекарних підприємствах. А.Т. Сафарова: автор. дис. на здобут. наук. ст. к.е.н. Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2014. 20 с.
59. Сафарова А.Т. Проблеми оцінки поточних зобов'язань у бухгалтерському обліку. А.Т. Сафарова. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2009. № 647. С. 515-521.
60. Святенко І.М. Вплив факторів на формування облікової політики підприємства. І.М. Святенко. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2014. Вип. 2. С. 246-252.
61. Соколов Я. В. Бухгалтерский учёт: Учебник. И. И. Бочкарёва, В. А. Бычков, и др.; М.: ТК Велби, изд-во Проспект, 2004. 768 с.
62. Соколова Я. В.. Бухгалтерский учет: [Учебник] Я. В. Соколова, И. И. Бочкарёва, В. А. Бычков, и др. М.: ТК Велби, изд-во Проспект, 2004. 768 с.

63. Сокольська Р.Б. Формування документального забезпечення на стадії планування аудиту. Р.Б. Сокольська, В.Д. Зелікман, О.Л. Єршоміна. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 8. Частина 1. С. 192-196.
64. Стоун Д. Бухгалтерський облік та фінансовий аналіз /Стоун Д., Хітчінг К. М.: Сирин, 1998. 302 с.
65. Супрунова І.В. Розвиток оцінки в бухгалтерському обліку. І.В. Супрунова. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. Вип. 3 (24). С. 481-483.
66. Тесленко Т.І. Облік і аналіз поточних зобов'язань. Т.І. Тесленко: автор. дис. на здобут. наук. ст. к.е.н. Київ: Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, 2009. 20 с.
67. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: підручник. Ткаченко Н. М. К.: А.С.К., 2010. 784 с.
68. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник. Н.М. Ткаченко. [3-є вид., допов. і перероб.]. К. : Алерта, 2008. 926 с.
69. Травінська С.І. Класифікація поточних зобов'язань в законодавстві та бухгалтерському обліку URL: http://bukuniver.edu.ua/Applications/zbirnik/n6/31_Klas.pdf
70. Травінська С.І. Облік і контроль поточних зобов'язань в умовах застосування комп'ютерних технологій. С.І. Травінська. Економіка та держава. 2012. - № 6. С. 60-64.
71. Хом'як К.Л., В.І. Лемішовський. Бухгалтерський облік в Україні: Навч. посіб. 6-те вид., доп. і перероб. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2001. 1200 с.
72. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>

73. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. В.Г. Швець. К.: Знання Прес, 2003. 444 с.

74. Шеверя Я.В. Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення прийняття рішень. Я.В. Шеверя. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат економічних наук. ЖДТУ. Житомир, 2011. 20 с.

75. Янчева Л. М. Аудит в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій : монографія. Л. М. Янчева, А. С. Крутова, Т. О. Тарасова, Т. В. Бочуля ; Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. Х. : ХДУХТ, 2011. 294 с.

76. Янчева Л.М. Аудит: Навч. посіб. для студентів, викладачів ВНЗ. Л.М. Янчева, З.О. Макеєва. К., 2009. 335 с.

77. Яцко М.В. Значення фінансової звітності суб'єктів господарювання в активізації зовнішньоекономічної діяльності. М.В. Яцко. URL: http://confcontact.com/2013_03_15/20_Yazko.htm